

Republika Hrvatska kao ishodište migranata i demografski aspekti nacionalne sigurnosti

Burić, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:156557>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-10-18**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Mia Burić

REPUBLIKA HRVATSKA KAO IZVORIŠTE MIGRANATA I
DEMOGRAFSKI ASPEKT NACIONALNE SIGURNOSTI
DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

REPUBLIKA HRVATSKA KAO IZVORIŠTE MIGRANATA I
DEMOGRAFSKI ASPEKT NACIONALNE SIGURNOSTI
DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc.dr.sc. Ružica Jakešević

Studentica: Mia Burić

Zagreb, 2018.

Izjava o autorstvu rada i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu

Izjavljujem da sam diplomski rad (Republika Hrvatska kao izvorište migranata i demografski aspekt nacionalne sigurnosti), koji sam predala na ocjenu mentorici (doc. dr. sc. Ružici Jakešević), napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Mia Burić

Sadržaj:.....	4
1. Uvod.....	5
1.1 Koncept nacionalne sigurnosti u Republici Hrvatskoj.....	7
2. Migracije.....	8
2.1. Pojam i tipovi migracija.....	8
2.2. Istraživanja i teorije migracija.....	10
2.3. Migracije i sigurnost.....	12
3. Povijest emigracije iz Hrvatske.....	14
3.1. Emigracija iz Hrvatske u 19. i 20. Stoljeću.....	15
3.2. Emigracija iz Hrvatske između 1991.-2001.....	19
3.3. Utjecaj migracija na regionalni razvoj Hrvatske.....	22
4. Migracijska politika Republike Hrvatske.....	25
4.1. Migracijska politika Republike Hrvatske za 2007./2008. godinu.....	26
4.2. Migracijska politika Republike Hrvatske za razdoblje 2013.-2015. godine.....	28
4.3. Strateški plan demografske revitalizacije za razdoblje 2018.-2020.....	30
5. Suvremeni emigracijski trendovi.....	32
5.1. Dobna i obrazovna struktura iseljenika.....	37
6. Gospodarstvo i emigracija.....	39
6.1. Utjecaj emigracije na gospodarski razvoj i sigurnost.....	41
6.2. Proizvodno i potrošački orijentirane migracije.....	43
7. Utjecaj migracija na nacionalnu sigurnost.....	45
7.1. Stanovništvo i nacionalna sigurnost.....	46
7.2. Utjecaj iseljavanja na demografski aspekt nacionalne sigurnosti.....	48
7.3. Predviđanja za budućnost.....	50
8. Zaključak.....	52
9. Popis literatue.....	54
9.1. Popis tablica.....	57
9.2. Popis ilustracija.....	57
10. Sažetak.....	58

1. Uvod

Fenomen migracija kao prostorne pokretljivosti stanovništva oduvijek ima veliku važnost u ljudskim životima. Migracije ljudi tijekom povijesti utjecale su na evolucijsku prilagodbu, nestanak ljudskih vrsta, ali i nastanak novih. Isto tako, migracije su utjecale i na formiranje primitivnih zajednica, kao što danas utječu na formiranje nacionalnih država i njihovih demografskih slika. Kao što su i kroz povijest ljudi težeći boljim uvjetima života mijenjali svoje prebivalište, tako su i danas migracije često izazvane ekonomskim, političkim i geografskim faktorima.

Globalizacijski trendovi koji su danas sve izraženiji utječu i na migracije, pa su one uvelike postale transnacionalne. Međunarodne organizacije koje ujedinjuju mnoge države svijeta tako još potiču i pojednostavljuju migracije. Iako migracije imaju mnoge pozitivne aspekte, obogaćuju kulturu i šire specifične tradicije, uz njih se vežu i mnoge negativne konotacije. Primjerice, opadajući gospodarski trendovi svakako su jedan od značajnih *push* faktora za emigraciju. Ovaj rad bavit će se upravo pitanjem emigracije iz Republike Hrvatske, odnosno Hrvatskom kao ishodištem migranata. Ukoliko su iseljenički trendovi preveliki, to svakako znači da nacionalna sigurnost može biti ugrožena, što će u ovom diplomskom radu biti istraženo. Nepostojanje migracijske politike pri tome stvara dojam da zabrinutost države za rastuće iseljeničke trendove nije na dovoljnoj razini.

Polje nacionalne sigurnosti između ostalog obuhvaća demografsku i gospodarsku sigurnost, a migracije su fenomen koji nedvojbeno utječe na oba navedena aspekta. Upravo je zato temeljni problem koji potiče pisanje ovog rada preveliki emigracijski trend, osobito mlade populacije, iz Republike Hrvatske koji uz negativni prirodni priraštaj značajno pogoršava demografsku sliku.

Istraživačko pitanje ovog rada jest „Kako ekonomska i gospodarska situacija utječu na migracije?“ Nadalje, hipoteza koja se postavlja jest da je emigracija iz Hrvatske potaknuta negativnim gospodarskim trendovima, te neperspektivnim okruženjem općenito. Na koncu, cilj rada jest dokazati da negativni migracijski trendovi narušavaju demografski i gospodarski aspekt nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske.

Rad započinje definicijom migracija, a potom slijedi kratki povijesni prikaz migracija s teritorija današnje Republike Hrvatske, pri čemu će ipak najveća važnost biti dana periodu

neposredno nakon osamostaljenja, od 1991. do 2001. Domovinski rat vjerojatno je najznačajniji faktor u proučavanju kako unutarnjih, tako i vanjskih migracija u spomenutom periodu. Nadalje, potrebno je prikazati službeni zakonodavni okviri koji se tiče pitanja migracija, odnosno Migracijsku politiku Republike Hrvatske. Potom slijedi prikaz suvremenih migracijskih trendova od ulaska u Europsku uniju, te analiza povezanosti negativnih gospodarskih trendova i nezaposlenosti s emigracijom. Na koncu, obzirom da na rastuću stopu iseljavanja i posljedice koje ona nosi, bit će objašnjen utjecaj emigracije na demografski aspekt nacionalne sigurnosti.

1.1 Koncept nacionalne sigurnosti u RH

Sigurnost je oduvijek bila imperativom, kako onih predmodernih zajednica, tako i suvremenih civilizacija i nacionalnih država. Međutim, nekada se pojam sigurnosti shvaćao gotovo isključivo u vojnom kontekstu pa se služenje silom podrazumijevalo kao sredstvo ostvarenja sigurnosti. Razvoj društva i osobito napredak tehnologije doveli su do toga da se i pojam sigurnosti promijenio. Razlog tome je što su se promijenile prijetnje koje bi mogle ugroziti određenu zajednicu, što znači da i strategija obrane od novih ugroza mora biti drugačija.

Profesor Tatalović za sigurnost kaže da je ona istovremeno interes, cilj i vrijednost, ali osim toga i stanje i svjesno htijenje, te djelatnost, kako pojedinca tako i društva, države i međunarodne zajednice (Tatalović, 2006: 12). Pojam sigurnosti danas se uvelike transformirao, te se više ne shvaća samo u nacionalnom kontekstu, već i globalnom. Osim toga, za ostvarenje nacionalne sigurnosti više se pažnje obraća i na sigurnost pojedinca. Ipak, ono što je u kontekstu ovog rada najvažnije je da se pojam sigurnosti i kvalitativno transformirao te sada podrazumijeva i ekološku, ekonomsku, političku i socijalnu sigurnost društva (Tatalović, 2006). Demografski aspekt sigurnosti važan je za ostvarenje svakog od navedenih oblika sigurnosti, a emigracija iz Hrvatske zasigurno je jedan od najvećih problema koji taj aspekt sigurnosti narušavaju. Razvoj društva općenito neraskidivo je povezan s ekonomskim i gospodarskim napretkom, pa upravo zato emigraciju možemo shvatiti i kao pokazatelj ekonomske stagnacije. Osim toga, Tatalović ističe odgovornost nacionalne države kao jamca sigurnosti kako prema međunarodnoj zajednici, tako i prema svakom pojedincu. Upravo je zato značaj demografskih problema danas dosegao i stratešku razinu. Kasnije će u radu biti iznesene poražavajuće brojke emigracije iz Hrvatske prema kojima možemo zaključiti da je ugrožen demografski aspekt nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske.

2. Migracije

2.1. Pojam i tipovi migracija

„Pojam migracije stanovništva (mehaničko kretanje) označava prvenstveno prostornu pokretljivost, odnosno prostornu mobilnost stanovništva. Pojam mobilnost stanovništva širi je od pojma migracija, jer je migracija prostorna mobilnost stanovništva i kao takva samo jedan oblik ukupne mobilnosti stanovništva“ (Wertheimer-Beletić, 1999: 281). Svaka migracija kao takva podrazumijeva postojanje mjesta podrijetla i odredišnog mjesta, odnosno mjesta doseljenja. Dakle, nužno je na samom početku definirati razliku između imigracije i emigracije, odnosno useljavanja i iseljavanja, što se očituje u migracijskom saldu koji može biti pozitivan (mehanički priraštaj stanovništva) ili negativan (mehanički pad stanovništva) (www.enciklopedija.hr, 2018).

Migracije možemo razlikovati prema više kriterija, pa tako one mogu biti unutarnje ili vanjske, uzimamo li u obzir državne granice, pri čemu se unutarnje migracije odvijaju unutar granica jedne države, dok vanjske podrazumijevaju da se ishodište i odredište ne nalaze u istoj državi. Za ovaj rad ipak su važnije vanjske migracije, obzirom da ne utječu samo na demografsku sliku, nego i na gospodarsku, ali i političku situaciju obje zemlje, i zemlje emigracije i zemlje imigracije. Nadalje, migracije mogu biti stalne ili privremene, ovisno o trajanju. Prema klasifikaciji koju nudi Migracijska politika Republike Hrvatske, ovisno o kriteriju uzorka migracije mogu biti gospodarske, socijalne, političke ili humanitarne. Zatim, migracije mogu biti prisilne ili dobrovoljne, organizirane ili stihijske. Na koncu, važna klasifikacija za međunarodne migracije je jesu li migracije zakonite i nezakonite. Vlada Republike Hrvatske u Migracijskoj politici za 2007.-2008. navodi tri temeljna oblike međunarodnih migracija – zakonite ili slobodne, prisilne i nezakonite. Zakonite ili slobodne migracije podrazumijevaju da pojedinac po vlastitoj volji i u okviru postojećih zakona mijenja zemlju prebivališta. Kod prisilnih migracija najčešće se radi o bijegu ljudi u strahu od progona ili kršenja ljudskih prava, ali i bijegu od katastrofa i konflikata. Na koncu, nezakonite migracije „Uključuju nedopuštene prelaskе granica te nedopušteni ulazak odnosno boravak u drugoj državi“ (Vlada Republike Hrvatske, 2018). Nezakonite migracije veliki su problem s kojim se suočava Europska unija, a samim time i Hrvatska, pa se i pažnja usmjerava na kontrolu vanjskih granica Unije i usklađivanje zemalja članica u suzbijanju nezakonitih

migracija. Filip Dragović nezakonite migracije smatra sigurnosnim fenomenom suvremenog doba. Naime, nezakoniti migranti povezuju se s prekograničnim organiziranim kriminalom, krijumčarenjem, trgovinom ljudima, te terorizmom, pa je stoga sigurnost granica povezana sa svim ostalim sigurnosnim područjima (Dragović, 2012: 13).

2.2. Istraživanja i teorije migracija

Istraživanja migracija do kraja 19. stoljeća nisu donijela nikakve konkretne zaključke o određenim obrascima prema kojima ljudi migriraju, te se čak smatralo da kod proučavanja migracija nema nikakvih pravila niti zakonitosti. 1885. Ernest G. Ravenstain objavljuje članak pod nazivom „Zakoni migracija“ u kojem iznosi svojevrsne migracijske obrasce, koje je utemeljio na britanskom popisu stanovništva, a nekoliko godina kasnije proširio i potvrdio uzorkom od još dvadeset zemalja. Njegova saznanja poznata su pod nazivom Ravensteinovi zakoni:

1. a) „Veliki dio naših migranata prijeđe samo kratku distancu“ i „migranti nađeni u određenom centru apsorpcije“ rasti će tim sporije što se povećava razdaljina do tog mjesta
b) „migranti koji prelaze duge razdaljine općenito preferiraju odlazak u neki od velikih centara trgovine i industrije“
2. a) „Konzekventno se događa univerzalno pokretanje i razmještaj populacije, proizvedeći „migracijske struje“ usmjerene k velikim centrima trgovine i industrije koji apsorbiraju migrante“
b) „Stanovništvo u neposrednoj okolini nekog brzo rastućeg grada nahrupi u njega; tako nastale praznine u ruralnoj populaciji ispunjavaju se migrantima iz udaljenijih okruga, sve dok se privlačna sila nekog od naših naglo rastućih gradova ne počne osjećati, korak po korak, u najudaljenijim kutovima kraljevstva“
c) „Proces disperzije obrnut je procesu apsorpcije, i pokazuje slične karakteristike“
3. „Svaki glavni tok migracija proizvodi kompenzirajući kontratok“
4. „Stanovnici gradova manje su migratorni nego stanovnici ruralnih dijelova zemlje“
5. „Pokazuje se da su žene predominantne među migrantima na kratke staze“
6. „Našao sam da je napredak sredstava transporta i razvitak proizvodnje i trgovine vodio porastu migracija“
7. „Loši i opresivni zakoni, veliki porezi i neprivlačna klima, neprihvatljiva društvena okolina, i čak prisila (trgovina robljem, transportiranje) svi su proizvodili i još uvijek proizvode migracijske tokove, ali nijedan od tih tokova ne može se komparirati u obimu s onim koji proizlazi iz želje inherentne većini ljudi da si „poboljšaju“ materijalno stanje“ (Mesić, 2002: 273-274).

Početna istraživanja migracija dovela su do mnogih postavki koje vrijede i danas. Jedna od najutjecajnijih modernih teorija o migracijama je D. Bogueu-a koja se temelji na faktorima potiskivanja odnosno privlačenja. „*Push-pull* migracijski model nastao je pod utjecajem liberalne teorije migracija. Prema njoj se u osnovi svega nalazi interes „ekonomskog čovjeka“ koji nastoji maksimirati svoju realnu zaradu, pri čemu se njegov privatni interes poklapa s općim“ (Mesić, 2002: 294). Prema spomenutoj teoriji potisni faktori jesu: nepovoljna gospodarska situacija; nezaposlenost; politička ili vjerska diskriminacija; odstupanje od vrijednosnog sustava unutar zajednice; loši uvjeti osobnog razvitka; prirodne nepogode. S druge strane, privlačni faktori jesu: bolje mogućnosti zaposlenja; veće zarade; povoljnije prilike profesionalnog napredovanja i razvoja; bolji životni uvjeti; ovisnost o članovima obitelji, te željama i potrebama priključenja; privlačnost novih sredina (Mesić, 2002: 294).

Iako postoje i mnoge druge teorije migracija, spomenuta je upravo teorija potisnih i privlačnih faktora jer uvelike uzima u obzir ekonomski aspekt i čovjekovu težnju za maksimiziranjem koristi. Općenito, u literaturi o migracijama gospodarski aspekti gotovo su uvijek od najveće važnosti, pa se tako i odrednice migracija često dijele na gospodarske i ne gospodarske odrednice. Vezano uz gospodarske odrednice Wertheimer-Baletić ističe pozitivnu korelaciju između intenziteta migracija i stupnja gospodarskog razvoja. „Ako stopa rasta privrede i stopa rasta stanovništva nisu u skladu, dolazi do pojave migracije koja dovodi stanovništvo iz područja u kojem ono ne nalazi zaposlenje ili ne nalazi adekvatno zaposlenje u područje gdje postoji potražnja za radom, dakle i mogućnosti zaposlenja, stjecanja dohotka“ (1999: 311). Obzirom na isticanje gospodarskih odrednica u odnosu na sve ostale (demografskih, geografskih, socijalnih i socijalno-psiholoških), možemo zaključiti da su one najvažnije kod migracija.

2.3. Migracije i sigurnost

Pitanje migracija danas je jedno od najvažnijih sigurnosnih pitanja. Pojam sigurnosti koji je uvelike transformiran više ne obuhvaća samo tzv. tradicionalne, vojne prijetnje, nego podrazumijeva i širok spektar suvremenih prijetnji. Dakle, vojna sigurnost nije jedina vrsta sigurnosti kojoj države danas teže, već je bitno ostvariti i političku i gospodarsku, socijalnu, ekološku, demografsku, i druge vrste sigurnosti.

Mnogi autori¹ ističu kako su upravo demografska pitanja od ključne važnosti za razvoj svake države, jer razvoj nije uopće moguće ostvariti u nepovoljnim demografskim uvjetima, a s time je svakako povezano i pitanje migracija. Naime, migracije danas stvaraju sigurnosne izazove, i zemljama iz kojih migrantski valovi kreću, i zemljama odredišta. Primarni problem za Europsku uniju predstavljaju migrantski tokovi koji kreću ponajviše s Bliskog Istoka prema zapadnoeuropskim zemljama. Nepovoljni gospodarski, ali i životni uvjeti općenito, u pravilu su najvažniji motiv migriranja stanovništva s područja Bliskog Istoka, no kršenje ljudskih prava i temeljnih humanitarnih načela također tjera ljude na bijeg iz spomenutih područja. Paul Collier u svojoj knjizi „*Exodus: How Migration is changing our world*“ ističe da migracije podrazumijevaju kretanje od dna prema vrhu društvene ljestvice. No, dolazak migranata u primjerice europske zemlje može dovesti do drugih sigurnosnih problema i za te odredišne zemlje. Primjerice, neefikasne migracijske politike po pitanju integracije migranata dovode do ksenofobnog okruženja koje je neprijateljski nastrojeno prema imigrantima. Potom je i ostvarivanje njihovih socijalnih prava otežano obzirom da ih lokalno stanovništvo doživljava kao svojevrsnu prijetnju koja iskorištava socijalne resurse domaćeg stanovništva, te se stvaraju mnogi socijalni i moralni problemi. Hrvatska je primjer zemlje u kojoj politike integracije stranaca nisu dovoljno učinkovite. Kasnije će u radu biti navedene smjernice Međunarodnog monetarnog fonda o efikasnijem iskorištavanju radne snage što u Hrvatskoj nije slučaj. Primjerice, manjak radnika tijekom ovogodišnje ljetne sezone mogao se nadomjestiti migrantima koji su u Hrvatskoj zatražili azil, no učenje jezika koje im nije omogućeno odmah po dolasku u Hrvatsku i sporo ostvarivanje socijalnih prava dovelo je do toga da radno sposobno stanovništvo ne radi. Na taj način migranti se doživljavaju kao teret sustavu, a ne kao potencijalna pomoć u gospodarskom rastu i društvenom razvoju u cjelini. Collier također navodi da je potrebno migracije shvatiti kao pozitivan fenomen koji čini

¹ Primjerice Alica Wertheimer – Baletić u svojoj knjizi *Stanovništvo i razvoj* ističe važnost demografske stabilnosti za društveni i gospodarski razvoj

društva različitijima, što donosi i nove poglede i perspektive na društvene probleme i nove načine rješavanja istih.

Međutim, potrebno je naglasiti da prijetnje sigurnosti određenoj državi i njenim temeljnim vrijednostima, poput razvoja, nisu izazvane samo imigracijom, nego i emigracija izaziva sigurnosne probleme za države iz kojih se stanovništvo iseljava. Naime, veliki odljevi stanovništva ne stvaraju okruženje koje je perspektivno za daljnji gospodarski rast i razvoj. Na taj način prevelika emigracija i stagnacija ili pad gospodarstva čine začarani krug. Collier ističe da osim što odljev mozgova predstavlja trenutni problem za emigracijsku zemlju, dugoročno šteti obrazovnom sustavu zemlje, te se smanjuje ulaganje u ljudski kapital. Tako se vlasti i u Hrvatskoj pribojavaju da nakon školovanja mladih koji se u potrazi za poslom iseljavaju u zapadnoeuropske zemlje država ne dobiva ništa od uloženog u njihovo obrazovanje. Upravo je u ovom problemu koji će u nastavku biti analiziran očita neusklađenost sustava u cjelini, a takav neučinkovit sustav dovodi do nesigurnosti stanovništva u svojoj državi, što potom rezultira emigracijom. Ekonomska nesigurnost pojedinaca na taj način dugoročno dovodi do demografske nesigurnosti.

Demografska nesigurnost veliki je, strateški problem kako za Hrvatsku, tako i za neke druge europske zemlje. Nastavak rada donosi konkretne brojke o iseljavanju iz Hrvatske koje su veoma dramatične, a pitanje sigurnosti i emigracije bit će obrađeno pred kraj ovog rada. Također, bit će istaknuta mišljenja stručnjaka o načinu rješavanja demografskih problema u Hrvatskoj za što su potrebne mnoge demografske mjere i prilagođavanje tržišta rada.

3. Povijesni pregled emigracije iz Hrvatske

Hrvatska kao tradicionalno iseljenička zemlja danas je suočena s paradoksalnom situacijom, obzirom da broj iseljenih Hrvata, odnosno hrvatskih državljana i njihovih potomaka koji žive u inozemstvu nije daleko manji od broja stanovnika u Republici Hrvatskoj trenutno. Emigracija s hrvatskog teritorija kroz povijest se odvijala u nekoliko valova: kroz drugu polovicu 19. st. do Prvog svjetskog rata; zatim između dva svjetska rata; neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata; potom nakon 1965. godine; te na koncu nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, odnosno tijekom 1990.-ih Nakon ekonomske krize 2008., ali osobito nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju započinje novi val iseljavanja. Suvremeni emigracijski trendovi nakon stjecanja članstva Europske unije najvažniji su za ovaj rad, te će biti prikazani u nastavku, kao i migracijski tokovi za vrijeme Domovinskog rata, kao dva emigracijska „vala“ u neovisnoj Hrvatskoj. Ovo poglavlje donosi kratki povijesni pregled emigracije s teritorija Hrvatske u okviru spomenutih emigracijskih valova, te također podatke o broju hrvatskih iseljenika u inozemstvu.

3.1. Emigracija iz Hrvatske u 19. i 20. stoljeću

Prvi iseljenički val trajao je od 1880. godine do Prvog svjetskog rata. Stanovnici hrvatskog teritorija tada su se iseljavali u prekomorske zemlje, SAD i zemlje Latinske Amerike, zatim Australiju i Novi Zeland, te Južnoafričku Republiku. Drugi iseljenički val, između dva svjetska rata podrazumijeva iseljavanje Hrvata u europske zemlje, Francusku, Njemačku i zemlje Beneluksa. Razlog tome je što su Sjedinjene Države 1924. uvele restriktivne mjere migracijske politike kroz Zakon o kvotama čime je imigracija u SAD ograničena, a migracijski potencijal s hrvatskog teritorija ostao je velik obzirom na slabi gospodarski rast. „Za cijelo razdoblje od 1900. do pred Drugi svjetski rat prekomorski iseljenički kontingent iznosi (neto) oko 415.000 osoba, ili oko 11,5% prosječnog broja stanovnika, ili oko 10.000 osoba prosječno godišnje (Nejašmić, 2014: 411-413). Zatim, neposredno nakon Drugog svjetskog rata, Hrvati se ponovno iseljavaju u prekomorske zemlje, SAD i Kanadu, te zemlje Latinske Amerike. „Drugi svjetski rat potaknuo je još veći val iseljavanja iz Hrvatske nego Prvi. Emigracijski kontingent činile se različite skupine: izbjeglice, osobe koje su ostale u inozemstvu kao ratni zarobljenici ili prisilni radnici...“ (Nejašmić, 2014: 414). Procjenjuje se da je u poratnim godinama iseljeno više od 150 00 ljudi s područja Hrvatske. Nakon 1965. i otvaranja granica bivše SFRJ Hrvati se ponajviše iseljavaju diljem zapadne Europe i zapošljavaju na njihovim tržištima rada. „Jugoslavija je bila jedina socijalistička zemlja koja je legalizirala odlazak, a čak ga je i poticala“ (Nejašmić, 2014: 415). Radi se o ekonomskim migracijama koje su bile predviđene kao privremeni rad u inozemstvu, no često su na koncu postajale stalne.

Točan broj iseljenog stanovništva tijekom 19. i 20. stoljeće ne može se znati, no najpreciznije podatke daje već spomenuti autor Ivica Nejašmić. Nejašmić tako kao svoje izvore koristi službene statistike Austro-Ugarske i Jugoslavije, zatim registre brodskih kompanija, te slobodne procjene političara i javnih radnika (Nejašmić, 1990: 512). Ispostavlja se da je u periodu od sredine 19. stoljeća do 1948., odnosno prvog idućeg popisa s područja Hrvatske iselilo 825 000 ljudi, i to prema sljedećoj tablici:

Tablica 1:

Prekomorskim iseljavanjem do Drugog svjetskog rata	450 000
Iseljavanjem u Europske zemlje do Drugog svjetskog rata	25 000
Iseljavanjem „austro-ugarskog“ stanovništva povezano s Prvim svjetskim ratom	100 000
Iseljavanjem povezano s Drugim svjetskim ratom	250 000
UKUPNO	825 000

Izvor: Nejašmić, 1990.

Nadalje, u periodu od 1948. do 1981. prema Nejašmiću, iseljeno je još 265 000 ljudi:

Tablica 2:

Optiranje, repatrijacija, ilegalno	130 000
Prekomorska emigracija	70 000
Europska emigracija (privremena u trajnu)	65 000
UKUPNO	265 000

Izvor: Nejašmić, 1990.

Dakle, tijekom 19. i 20. stoljeća s hrvatskih prostora iseljeno je više od milijun ljudi. Danas tako hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka ima više od 3 milijuna. Prema procjenama Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske najviše je hrvatskih iseljenika u Sjedinjenim Državama, i to 1 200 000, a slijedi Njemačka s 350 000 iseljenika. Tablica niže prikazuje procjenu broja hrvatskih iseljenika:

Tablica 3:

Argentina	250 000
Australija	250 000
Austrija	90 000
Belgija	6000
Brazil	20 000
Bolivija	5000
Čile	200 000
Danska	1000
Ekvador	4000
Francuska	40 000
Italija	60 000
Južnoafrička Republika	8000
Kanada	250 000
Luksemburg	2000
Nizozemska	10 000
Norveška	2000
Novi Zeland	40 000
Njemačka	350 000
Paragvaj	5000
Peru	6000
Sjedinjene Američke Države	1 200 000
Švedska	35 000
Švicarska	80 000
Urugvaj	5000
Velika Britanija	5000
Venezuela	5000

Izvor: Središnji Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske

Brojnost i značaj hrvatskih iseljenika u određenim im je zemljama omogućila status nacionalne manjine. Iako se definicija nacionalnih manjina razlikuje od države do države

(ako određena zemlja uopće priznaje status nacionalne manjine kao takve) u pravilu status nacionalne manjine podrazumijeva određena prava i obaveze utemeljene na različitom etničkom, kulturnom, jezičnom ili vjerskom podrijetlu skupine građana koja je na prostoru te države tradicionalno nastanjena, te želi očuvati svoje specifičnosti (www.uprava.gov.hr, 2018). Hrvatskim iseljenicima, ali i autohtnom stanovništvu u inozemstvu tako je status nacionalne manjine priznat u sljedećim državama: Austrija (Gradišćanski Hrvati), Crna Gora, Češka, Kosovo, Mađarska, Makedonija, Rumunjska, Slovačka, Srbija. Primjerice, talijanski ustav ne sadrži pojam nacionalnih manjina, već se jamče samo posebna prava jezičnim manjinama, pa tako i Hrvatima u pokrajini Molise (www.hrvatiizvanrh.hr, 2018).

3.2. Emigracija iz Hrvatske između 1991.-2001.

Kao dio povijesnih migracijskih kretanja i tokova u Hrvatskoj najvažniji je period nakon osamostaljenja, odnosno prvih deset godina nakon osamostaljenja. Faktor koji je najviše utjecao na demografsku sliku općenito, pa tako i na migracijske tokove u spomenutom periodu svakako je Domovinski rat. Migracije o kojima će ovo poglavlje govoriti tako su prvenstveno izazvane bijegom iz ratom pogođenih područja, pa se klasificiraju kao prisilne migracije. Dakle, Republika Hrvatska u periodu Domovinskog rata nije bila suočena samo s direktnim gubitcima u vidu civilnih i vojnih žrtava stradalih u ratu, nego je bila suočena i s migracijskim gubitcima.

Izrađeno je više studija koje analiziraju demografsku sliku Hrvatske u ratnom i poratnom razdoblju², a gotovo sve započinju isticanjem destabilitetnih čimbenika, u ovom slučaju rata, koji je dodatno pogoršao već nepovoljnu demografsku sliku Hrvatske.

Područja koja su bila okupirana osim što su bila izložena najvećim materijalnim gubitcima, područja su i s kojih je najviše ljudi protjerano. Migracijski tokovi vodili su prema sigurnijim, i ratom ne pogođenim dijelovima Hrvatske, ali i u inozemstvo. „Istodobno, agresija na Bosnu i Hercegovinu izazvala je jake izbjegličke tokove Hrvata i Bošnjaka-muslimana prema Republici Hrvatskoj“ (Akrap/Gelo/Grizelj, 1999: 681). Prognanici su imali pravo na smještaj, prehranu i osnovno zdravstveno osiguranje, te djeca na osnovnoškolsko obrazovanje. Sredstva za financiranje spomenute pomoći dolazila su između ostalog iz UN-a i Europske unije.

Autori Akrap, Gelo i Grizelj ističu kako su upravo prisilne migracije imale dominantan utjecaj na kretanje broja stanovnika i dobno-spolnu strukturu stanovništva, dakako, s različitim implikacijama na razini različitih županija (Akrap/Gelo/Grizelj, 1999: 694). Migracije su osim blizine ratnih zbivanja bile potaknute srpskom okupacijom, odnosno protjerivanjem hrvatskog stanovništva. „Prvo masovno protjerivanje stanovništva dogodilo se u srpnju 1991. godine, kada je iz sela Čelija nedaleko od Vukovara u jednom danu protjerano 150-ak osoba“ (Živić, 2004: 651). Kao što je već navedeno, migracijski tokovi dodatno su produbili već neravnomjernu raspodjelu stanovništva koje se sada koncentrira u velikim gradovima, Zagrebu, Splitu i Rijeci. Osim toga, rat koji je podrazumijevao i povećanje nezaposlenosti potaknuo je iseljavanje ne samo u druge županije koje su bile manje pogođene ratom, nego i u

² Neke od studija jesu: „Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa stanovništva 1991. do 1998.“, trojice autora – Akrap, Gelo i Grizelj; „Migracije i regionalni razvoj Hrvatske“ autora Ivana Lajića

inozemstvo. Zbog nepostojanja obveze odjave prebivališta Državni zavod za statistiku (DZS) ne raspolaže točnim podatcima o broju iseljenih u inozemstvo, no radi se oko 130 000 iseljenika, ponajviše u Njemačku, Švicarsku, Švedsku, Austriju. Analiza statističkih podataka spomenutih zemalja također ne donosi precizne podatke „Jer su građani Hrvatske u većini tih publikacija zabilježeni pod odrednicom “Jugoslaveni”, “građani (bivše) Jugoslavije” i sl.“ (Mesarić-Žabčić, 2006: 99). Naime, tek se 1994. u njemačkim statističkim izvješćima bilježi doseljeno stanovništvo iz Republike Hrvatske.

Poremećaji dobno-spolne strukture također su bili najizraženiji u županijama koje su bile najviše izložene agresiji. Obzirom da se radilo u prisilnim migracijama, važno je naglasiti da one nisu selektivne s obzirom na dob, nego obuhvaćaju sve dobne skupine. Ipak, prisutan je veći udio djece, žena i muškaraca iznad 40 godina. Manji broj muškaraca prognanika i izbjeglica rezultat je sudjelovanja u ratu ili zadržavanja na ratom zahvaćenim područjima zbog posla, unatoč opasnosti (Akrap/Gelo/Grizelj, 1999: 700).

Iako su ratna zbivanja bila najvažnijim *push* faktorom iseljavanja, motive emigracije stanovništva tijekom 90.-ih možemo podijeliti u tri kategorije – ekonomski, politički i psihološki razlozi. Ekonomski razlozi podrazumijevaju gubitak stalnog zaposlenja u Hrvatskoj, politički razlozi odnose se na teškoće u prihvaćanju samostalne Hrvatske, a kod psiholoških razloga prevladava „ Strah za osobnu ili obiteljsku sigurnost zbog ratne opasnosti“ (Pokos, 2002., prema Mesarić-Žabčić, 2006: 102).

Analiza destinacija u koje su se hrvatski seljenici u ovom periodu najviše iseljavali pokazuje da su tzv. stare zemlje emigracije bila najprivlačnije. Radi se o Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i Švedskoj. Navedene zemlje su osim ekonomske sigurnost hrvatskim iseljenicima pružale i političku sigurnost, te su i danas najprivlačnije zemlje u koje se Hrvati iseljavaju (Mesarić-Žabčić, 2006: 108).

Tablica niže prikazuje kretanje broja stanovnika u ovom razdoblju. Porast ukupnog broja stanovnika 1992. povezan je s dolaskom izbjeglica iz Bosne i Hercegovine. No, na koncu, 1998. broj stanovnika procijenjen je na 4 224 418, što je 6,1% manje u odnosu na 1991. Idući provedeni popis, 2001. donosi službenu brojku od 4 437 460 stanovnika. Dakle, u odnosu na popis stanovništva iz 1991., kada je u Hrvatskoj bilo 4 784 265, do 2001. Hrvatska bilježi stopu depopulacija od -7,2%. Potrebno je naglasiti da je slika na županijskoj razini mnogo dramatičnija, obzirom da su samo četiri županije, uključujući Grad Zagreb imale zabilježen veći broj useljenih od broja iseljenih.

Prisutno stanovništvo sredinom godine (ukupno)

ŽUPANIJA	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
GRAD ZAGREB	752.768	848.691	809.135	806.389	784.526	789.156	770.750	761.476
BJELOVARSKO-BILOGORSKA	134.802	142.641	140.595	140.725	136.296	131.793	128.164	125.283
BRODSKO-POSAVSKA	162.498	181.598	171.217	179.409	170.643	166.858	164.490	154.957
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	119.804	114.709	97.635	121.773	119.603	117.481	117.004	116.559
ISTARSKA	201.073	219.715	220.447	221.009	215.420	213.805	209.832	209.141
KARLOVAČKA	168.908	143.196	136.956	146.184	143.821	127.580	128.462	122.939
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA	123.680	122.356	125.843	125.367	123.501	122.374	120.966	119.961
KRAPINSKO-ZAGORSKA	144.179	150.880	145.557	145.097	143.437	142.405	140.662	139.657
LIČKO-SENJSKA	76.567	54.225	54.510	59.582	53.975	36.054	40.497	42.170
MEDIMURSKA	110.937	117.488	112.264	112.318	111.329	110.711	109.915	109.657
OSJEČKO-BARANJSKA	340.761	305.628	332.266	341.476	336.127	329.478	325.923	330.223
POŽEŠKO-SLAVONSKA	91.472	88.390	98.865	95.528	90.522	82.843	81.556	78.224
PRIMORSKO-GORANSKA	315.369	361.176	339.388	338.738	331.559	323.811	312.562	310.241
SISAČKO-MOSLAVAČKA	235.142	180.890	202.407	195.869	188.955	159.510	171.794	173.786
SPLITSKO-DALMATINSKA	442.492	519.238	487.667	487.177	467.545	463.180	449.514	447.038
ŠIBENSKO-KNINSKA	142.910	118.852	116.787	120.693	113.864	90.656	100.418	104.158
VARAŽDINSKA	182.379	193.828	186.394	185.930	183.925	182.515	179.840	179.052
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	98.927	102.656	101.759	102.439	98.484	93.510	91.181	89.418
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	213.427	139.563	177.324	180.937	180.466	176.075	169.840	175.561
ZADARSKA	189.286	191.214	188.230	167.455	165.479	149.417	153.776	148.273
ZAGREBAČKA	270.794	310.764	299.984	302.666	293.960	297.838	292.329	286.644
UKUPNO	4.518.175	4.607.698	4.545.230	4.576.761	4.453.437	4.307.050	4.259.475	4.224.418

Izvor: Akrap, Gelo, Grizelj: 1999.

3.3. Utjecaj migracija na regionalni razvoj Hrvatske

Iako se vanjske migracije prema značaju za određenu državu čine važnijima, obzirom da konkretno utječu na broj stanovnika, i unutarnje migracije su od velike važnosti za demografsku sliku države, ali i za njen gospodarski razvoj. Kao što je već navedeno, Hrvatska je tradicionalno emigracijska zemlja, što implicira postojanje imigracijskih zemalja, odnosno onih koje su poželjnije za useljavanje. Na isti način možemo definirati i regije unutar države. Kroz povijest su pri definiranju granica određenih regija važni bili prirodni čimbenici, a tek potom antropogeni faktori. Danas, „Regiju primarno definiraju čimbenici proizvodnje: rad i kapital, a sve manje njeno prirodno-geografsko značenje, pa čak i prirodno bogatstvo (Lajić, 2007: 212). Kapitalizam je zasigurno faktor koji je najznačajnije utjecao na koncept migracija unutar države, obzirom da potiče radne migracije, odnosno migracije selo – grad, što znači da je ekonomski motiv primaran kod preseljenja iz jedne u drugu regiju. „Prosperitetna i dinamična regija gdje su svi relevantni pokazatelji kvalitete života sve bolji i prepoznatljiviji postaje regija privlačnosti za migrante bliže i dalje distance“ (Lajić, 2007: 215).

Nadalje, „Regija primitka migranata u boljoj je poziciji od regije njihova podrijetla budući da ona uspostavlja kriterije selektivnosti migranata“ (Lajić, 2007: 220). Selektivnost se odnosi na potražnju za radnom snagom u određenoj regiji, pa se dakle prvenstveno tiče dobne i obrazovne strukture migranata, ali i spolne. Lajić tako ističe da visokorazvijene regije crpe najvitalnije „dijelove“ niskorazvijenih regija, odnosno crpe njihovo mlado, radno sposobno stanovništvo. Navedene teorijske odrednice prvenstveno se odnose na regije u globalnom smislu, što pretpostavlja migracije iz zemalja Trećeg svijeta na Zapad, odnosno u SAD i zemlja zapadne Europe, no primjenjive su i na slučaj točno određene zemlje, u ovom slučaju Hrvatske.

Naime, proučimo li podatke Državnog zavoda za statistiku o bruto domaćem proizvodu prema županijama i o migracijskim tokovima među županijama možemo uočiti da županije s najvećim BDP-om jedine imaju pozitivan migracijski saldo. Podatci za 2015. godinu su sljedeći: Grad Zagreb ima najveći udio u ukupnom BDP-u Republike Hrvatske, odnosno 113 363 686 milijarde kuna što je gotovo 34% ukupnog BDP-a RH, a slijede Primorsko-goranska županija s 28 250 708 i Splitsko-dalmatinska s neznatno manjim BDP-om, te na četvrtom mjestu Istarska županija s 20 942 277 milijarde kuna. Od četiri navedene županije, sve osim Splitsko-dalmatinske u 2015. zabilježile su pozitivan migracijski saldo uzima li se u obzir doseljeno i odseljeno stanovništvo iz drugih županija RH. Dakle, uzmemo li BDP kao

relevantan pokazatelj razvijenosti određenih županija, možemo zaključiti da su one s najvišim BDP-om bile najprivlačnije za useljavanje. Isto tako, najnerazvijenije županije, prema visini BDP-a bile su one iz kojih se najviše iseljavalo.

Tablica 4:

ŽUPANIJA	BDP	DOSELJENI	ODSELJENI	RAZLIKA
Grad Zagreb	113 198 655	10 886	6 466	4 420
Primorsko-goranska	28 363 686	2355	2 008	347
Istarska	20 942 277	1 724	1 130	594

Izvor: Migracije stanovništva Republike Hrvatske u 2015., DZS/Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku i prema NKPJS-u, DZS

„Unutarnje migracije bitna su kategorija za analizu društveno-ekonomskog stanja“ (Lamza-Maronić, 2012: 266). Činjenica da razvijenije županije imaju pozitivan, ili barem pozitivniji migracijski saldo od županija u kojima gospodarstvo nije razvijeno pokazuje neravnomjernost razvoja Hrvatske. Također, važno istaknuti turističku djelatnost na obali zbog koje se unutarnje migracije dodatno intenziviraju obzirom da mnogi nezaposleni iz unutrašnjosti tijekom ljetne sezone rade na moru. Demografski stručnjaci takvo forsiranje samo jedne gospodarske grane u određenom području ne smatraju stabilnim temeljem za dugoročan i održiv razvoj, obzirom da bi primjerice određena prirodna katastrofa mogla narušiti razvoj te grane. Osim toga, emigracija iz nerazvijenih područja dodatno mijenja gospodarsku i socijalnu situaciju i u regiji iseljavanja i u regiji useljavanja, ali regiju iz koje se stanovništvo iselilo svakako dovodi u dodatne gospodarske i socijalne probleme i narušava sigurnost i budući razvoj.

Nadalje, govorimo li o vanjskim migracijama, odnosno useljenima i odseljenima iz pojedinih županija u inozemstvo, sve županije uključujući i Grad Zagreb imaju negativan migracijski saldo. Međutim, ponovno je uočljivo da siromašnije, odnosno manje razvijene županije bilježe veću stopu emigracije. Tako primjerice županija s najmanjim BDP-om od 2 959 032 milijarde kuna – Ličko-senjska, bilježi stopu emigracije za 2015. godinu -10,7%. Sisačko-moslavačka županija također, sa stopom emigracije od -10,9%, od kojih je veća samo stopa

emigracije u Vukovarsko-srijemskoj županiji (-11,6%). S druge strane, Grad Zagreb ili pak Istarska županija imaju stope iseljavanja oko -6%, točnije -6,31%, odnosno -6,1%.³

Ipak, pozitivno je što je u 2016. godini Istarska županija imala pozitivan migracijski saldo, te je ukupno bilo 2800 doseljenih stanovnika, i 2410 odseljenih (Državni zavod za statistiku, 2018).

³ Navedeni podatci kojima se konkretno iskazuje negativan migracijski saldo izračun su autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

4. Migracijska politika Republike Hrvatske

Nakon uvodnog definiranja samog pojma migracija, i povijesnog pregleda emigracijskih trendova iz Hrvatske, bit će predstavljen zakonodavni okvir koji regulira migracijska pitanja. Međutim, potrebno je naglasiti da Hrvatska trenutno nema migracijsku politiku, te da su od osamostaljenja postojala samo dva dokumenta koja su regulirala pitanja migracija (Migracijska politika Republike Hrvatske za 2007./2008. godinu; Migracijska politika Republike Hrvatske za razdoblje 2013.-2015. godine). Ostvarenje najznačajnijeg hrvatskog vanjskopolitičkog cilja - ulazak u Europsku Uniju, podrazumijevao je i izradu adekvatne strategije migracijske politike, te usklađivanje zakonodavstva s onim na europskoj razini, što je i potaknulo donošenje ova dva dokumenta. Nastavak ovog poglavlja donosi analizu oba dokumenta.

Osim navedenih politika, važno je istaknuti i mišljenje stručnjaka o migracijama i razvoju u Republici Hrvatskoj. Naime, 2014. je u izdanju Hrvatske gospodarske komore predstavljena knjiga „Migracije i razvoj Hrvatske: podloga za hrvatsku migracijsku strategiju“. Utjecajni demografi, ekonomisti i sociolozi tako ističu važnost ljudskih resursa kao ključnih u gospodarskom razvoju. Već spomenuti demograf, Anđelko Akrap osvrće se na „demografsko pražnjenje“ u Hrvatskoj za koje smatra da je izazvano gospodarskom stagnacijom, odnosno izostankom gospodarskog rasta, ali i politike regionalnog razvoja. Slično tome, Milan Mesić zaključuje da je opcija migracija socijalno proizvedena, pa možemo zaključiti osim suženih mogućnosti zapošljavanja, iseljenici okruženje općenito smatraju neperspektivnim. Vezano uz emigraciju mlade, obrazovane radne snage, o čemu će biti riječ kasnije, Vladimir Čavarak izražava zabrinutost. Naime, struktura stanovništva koje emigrira pogubnija je nego sam broj iseljenika. Dugoročno će iseljavanje ove grupe stanovništva dovesti do gubitka ljudskog kapitala. Ono što Predrag Bejaković u prikazu knjige ističe kao zaključno, jest da je zanemarivanje migracijskih i demografskih čimbenika u politici društvenog razvoja nedopustivo (Bejaković, 2015)

4.1. Migracijska politika Republike Hrvatske za 2007./2008. godinu

Migracijska politika Republike Hrvatske za 2007./2008. tako započinje kratkim pregledom stanja na europskom tlu, gdje je Hrvatska uglavnom bila poznata kao zemlja emigracije, ali i kao tranzicijska zemlja zbog svog specifičnog geografskog položaja između istočne i zapadne Europe. Razlozi emigracije iz Hrvatske prvenstveno su u slomu komunističkih režima te raspadu bivše Jugoslavije, obzirom da su navedeni događaji osim što su omogućili veću slobodu kretanja, „proizveli“ i veliki broj izbjeglica s ratom zahvaćenih područja (Vlada Republike Hrvatske, 2018). S druge strane, Hrvatska je radi geografskog položaja tradicionalno tranzitna zemlja na tzv. balkanskoj ruti koja je bila najviše aktivirana za vrijeme migrantske krize 2015./2016. kada je kroz Hrvatsku prošlo više od 500 000 migranata na putu prema svojoj odredišnoj zemlji u zapadnoj Europi, prvenstveno Njemačkoj.

Uvod Migracijske politike ističe potrebu za strukturiranim upravljanjem svim aspektima migracija, pa je tako ovaj dokument u stvari stav hrvatske Vlade o istom. „S obzirom na značaj migracijskih tokova u suvremenom svijetu, te na njihov utjecaj na gospodarski, sigurnosni, kulturni i politički život svake države pa tako i Republike Hrvatske, ovim se dokumentom određuju smjernice za postizanje prethodno uređenog upravljanja migracijskim tokovima“ (Vlada Republike Hrvatske, 2018). Iako postoji više razloga za donošenje ove politike, mijenjanje geopolitičke situacije i gospodarski razvoj vjerojatno su najvažniji obzirom na priključenje Hrvatske Europskoj uniji. Međutim, migracijska politika potrebna je Hrvatskoj obzirom na dugotrajne negativne migracijske trendove popraćene i negativnim demografskim kretanjima, odnosno starenjem stanovništva. Hrvatske je suočena sa „odljevom mozгова“, a u tekstu Migracijske politike ističe se zabrinutost obzirom da odlazak mlade, kvalificirane radne snage znači i gubitak sredstava koja su bila uložena u njihovo školovanje. Imperativ je stoga potaknuti povratak takvih migranata u Hrvatsku, koji sa sobom donose nova znanja, iskustva i sposobnosti, ali i kapital (Vlada Republike Hrvatske, 2018).

Sastavnice Migracijske politike jesu: upravljanje migracijskim tokovima (zakonitim i nezakonitim), politika useljavanja, politika zaštita izbjeglica, te integracijska politika u užem smislu, pri čemu je prva najvažnija za kontekst ovog rada. Uspjeh ove politike planiran je kroz usklađivanje migracijske politike s gospodarskom, demografskom, kulturnom i socijalnom politikom kako bi sama politika doprinijela gospodarskom i društvenom razvoju. Kao što je ranije navedeno, migracijska politika veoma je široko područje, a politika donesena za razdoblje 2007./2008. u tek malom dijelu predlaže konkretna rješenja za veliki problem

odlaska mladog radno sposobnog stanovništva, osobito kvalificirane radne snage. Naime, između sedamnaest mjera i aktivnosti koje su propisane za efikasno provođenje Migracijske politike, za samo jednu stavku možemo reći da se odnosi na smanjenje stope emigracije radno sposobnog stanovništva. Radi se o stavci br. 8 čiji je nositelj Hrvatski zavod za zapošljavanje - Izrada cjelovite analize stanja na tržištu rada, tj. višegodišnjeg kretanja ponude i potražnje za određenim zanimanjima s prijedlogom odgovarajućih mjera za zadovoljavanje potreba za radnom snagom.

4.2. Migracijska politika Republike Hrvatske za razdoblje 2013.-2015.

Migracijska politika Republike Hrvatske za razdoblje 2013.-2015. započinje analizom provedbe mjera i aktivnosti koje su bile propisane u politici za 2007./2008. U petogodišnjem periodu između dviju politika tako je izmijenjen Zakon o hrvatskom državljanstvu, Zakon o azilu koji je prestao važiti u srpnju 2015. kada ga zamjenjuje Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti i Zakon o strancima, te su oni usklađeni s pravnom stečevinom Europske unije, poduzete su određene mjere vezano uz usklađivanje konzularnih ureda i Ministarstva unutarnjih poslova vezano uz viznu politiku, te je provedeno još nekoliko od ukupno sedamnaest predviđenih mjera i aktivnosti. Mjera koja je ranije navedena kao jedina koja se tiče pitanja prevelikih emigracijskih trendova iz Hrvatske nije provedena, što se navodi i u samom tekstu nove politike za razdoblje 2013.-2015.: „Najvažnije mjere, koje nisu bile u potpunosti provedene ili bi ih, zbog njihove važnosti, trebalo provoditi u kontinuitetu su: izrada cjelovite analize stanja na tržištu rada, odnosno višegodišnjeg kretanja ponude i potražnje za određenim zanimanjima s prijedlogom odgovarajućih mjera za zadovoljavanje potreba za radnom snagom...“ (Vlada Republike Hrvatske, 2018). Potrebno je naglasiti da se navedena mjera ne tiče samo rješavanja pitanja prevelike emigracije hrvatskih državljana u potrazi za poslom, nego se odnosi i na određivanje kvota za zapošljavanje stranaca.

Migracijska politika za razdoblje 2013.-2015. također donosi određene mjere kako bi se ispunio njen temeljni cilj i svrha, odnosno kako bi se osiguralo da migracijska kretanja u Hrvatskoj budu u korist gospodarskog i socijalnog razvitka države i društva. Mjere su raspodijeljene u sedam područja, od kojih je za ovaj rad najvažnije područje koje se tiče hrvatskog iseljništva. Međutim, niti jedna mjera unutar područja hrvatskog iseljništva ne tiče se zaustavljanja emigracije mladog, radno sposobnog stanovništva, osobito kvalificirane radne snage. Naime, politika propisuje jedino olakšani postupak povratka hrvatskim iseljenicima koji se žele vratiti u okviru kojeg su prezentirane mogućnosti zapošljavanja, te je planirano donošenje „Akcijskog plana za poticanje povratka hrvatskih iseljenika“ od strane Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Navedena mjera svakako je važna za popravak demografske slike i smanjenje negativnih demografskih trendova, odnosno starenja stanovništva. No, iz svega navedenog možemo uočiti da po pitanju problema emigracije hrvatskog stanovništva politika za 2013.-2015. ne predlaže nikakve konkretne mjere za suzbijanje negativnih trendova. Iako je u uvodnom dijelu politike ova problematika navedena kao najvažnija, odnosno najproblematičnija, politika ne donosi nikakvo potencijalno rješenje.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u petogodišnjem periodu između donošenja dvije migracijske politike ukupna stopa emigracije iz Hrvatske je konstantno veća od imigracije, a period od 2013.-2015. donosi i veliko povećanje stope emigracije. Naime, 2013. u Republiku Hrvatsku useljeno je 10 378 stanovnika, a odseljeno je 15 262, dok je 2015. useljeno 11 706, a iseljeno 29 651 stanovnika (www.dzs.hr, 2018). Dakle, stopa emigracije se u dvije godine gotovo udvostručila, a Migracijska politike nije predvidjela niti jednu mjeru za sprječavanje istog.

4.3. Strateški plan demografske revitalizacija za razdoblje 2018.-2020.

Iako su migracijske politike primarne govorimo li o sprječavanju emigracije iz RH, osobito emigracije mladih, i demografska politika predviđa reguliranje negativnog migracijskog salda i provođenje određenih mjera za sprječavanje istog. Ovo poglavlje tako analizira Strateški plan za razdoblje 2018.-2020. koji donosi Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.

U uvodu Strateškog plana ističe se misija Ministarstva koja glasi: „Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku kreira i provodi nacionalnu populacijsku, obiteljsku i socijalnu politiku u svrhu stvaranja povoljnog društvenog okruženja i poboljšanja položaja socijalno osjetljivih skupina, osnaživanja obitelji, mladih i djece, i demografskog razvoja“ (www.mdomsp.gov.hr, 2018). Potom slijedi prikaz konkretnih ciljeva koji se planiraju ostvariti pomoću Strateškog plana, ukupno tri opća cilja, te devet posebnih ciljeva. Za ovaj rad najvažniji je treći opći cilj „Stvaranje održivih uvjeta za demografsku revitalizaciju Hrvatske“, odnosno poseban cilj „Smanjivanje negativnog migracijskog salda“ (www.mdomsp.gov.hr, 2018). Čak i prije analize spomenutog cilja, uočljivo je da Strateški plan direktno ističe budući rad na problemu prevelike stope emigracije, dok je u spomenutim Migracijskim politikama sporno pitanje gotovo zanemareno. U okviru općeg cilja u Strateškom je planu tako istaknuto da „Kao odgovor na nepovoljnu demografsku situaciju proizašlu iz slabog prirodno prirasta i iseljavanja stanovništva, Ministarstvo će mjerama populacijske politike ugrađenim u pozitivna zakonska rješenja i provedbene akte usmjeravati razvoj vlastitog stanovništva, njegovo brojčano kretanje i prostorni razmještaj“ (www.mdomsp.gov.hr, 2018). Nadalje, poseban cilj, koji nastoji konkretno riješiti pitanje prevelikog negativnog migracijskog salda kao imperativ ističe provođenje selektivne migracijske politike⁴, za što je kao preduvjet potrebno istražiti migracijske tokove i trendove u Hrvatskoj. Naime, u nastavku rada će biti korišteni podatci Državnog zavoda za statistiku koji nisu u potpunosti precizni, što je svakako prepreka pri rješavanju problema. Iako znamo da su općeniti razlozi iseljavanja mladih bolje zaposlenje, ili zaposlenje uopće, a samim time i bolji životni uvjeti, potrebno je istražiti ključne motive za iseljavanje, odnosno razloge za ostanak u

⁴ Selektivnost u kontekstu migracija obilježje je ranih faza industrijalizacije i urbanizacije, a odnosi se na sudjelovanje određenih grupa stanovništva u migracijama. Primjerice, potražnja za radnom snagom na određenom području može biti selektivna prema spolu, ovisno o kakvoj se vrsti posla radi. Također, migracije mogu biti selektivne prema dobi ili stupnju obrazovanja (Oliviera Roca, 1990: 52). Selektivna migracijska politika podrazumijeva da upravljanje migracijskim tokovima treba biti osobito usredotočeno na kritične skupine koje se najviše iseljavaju – mlado, radno sposobno stanovništvo, obzirom da iseljavanje te skupine stvara trenutne i dugoročne gospodarske i društvene probleme i usporava razvoj.

Republici Hrvatskoj. Osim toga, kao potencijal za demografsku revitalizaciju Hrvatske ističe se i naše iseljništvo koje je potrebno poticati na povratak u domovinu. Na koncu, kroz ovaj Strateški plan zaključuje se da je za sprječavanje emigracije mladih, mladih obitelji i kvalificirane radne snage koji su svi zajedno potrebni za gospodarski i demografski razvoj Hrvatske, potrebno usklađivanje ekonomske, porezne, obrazovne, ali i drugih politika (www.mdomsp.gov.hr, 2018).

U kontekstu demografske politike, za koju Vlada ističe da je od strateške važnosti za budućnost Hrvatske, potrebno je istaknuti osnivanje Vijeća za demografsku revitalizaciju Hrvatske, na sjednici Vlade 6. travnja 2017. kojemu je cilj praćenje i koordinacija provedbe mjera demografske politike (www.vlada.gov.hr, 2018). Iako je u opisanom Strateškom planu problematiku prevelike stope emigracije shvaćena „mnogo ozbiljnije“ nego u prethodno opisanim Migracijskim politikama, ponovno se najkonkretnije mjere pronalaze u dijelu o povratku hrvatskih iseljenika gdje Ministarstvo djeluje zajedno sa udrugama iseljenika. Općenito, rad Ministrice Murganić na čelu Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku demografski stručnjaci u medijima kritiziraju ističući predviđene mjere parcijalnim. Primjerice, ugledni demograf, Anđelko Akrap smatra da je Hrvatskoj potrebna cjelovita populacijska politika (www.novilist.hr, 2018), a situaciju u kojoj se zemlja nalazi naziva demografskim slomom. Akrap tako ističe da su depopulacijski procesi političkim elitama postali gotovo normalni. „Povremeno se javljaju među nositeljima političke vlasti namjere aktivnijeg pristupa rješavanju demografske problematike, ali se na tomu i ostaje“ (Akrap, 2015: 868).

5. Suvremeni emigracijski trendovi

Kao što je i u uvodu navedeno, migracije su danas uvelike transnacionalne te su jedna od najvažnijih karakteristika globalizacije. Globalizacija migracija utječe tako i na nacionalnu državu i na pojam državljanstva za koji mnogi znanstvenici smatraju da je u krizi, te također na deterritorijalizaciju identiteta koja podrazumijeva povezivanje migrantskih zajednica neovisno o blizini kulturnog središta (Mesić, 2002: 7). Osim toga, multinacionalne kompanije i međunarodne organizacije potiču i olakšavaju migracije, bilo da se radi o migracijama stručnjaka, nekvalificirane radne snage, ili se pak radi o izbjeglicama i tražiteljima azila. U ovom kontekstu je za Hrvatsku najvažnije članstvo u Europskoj uniji obzirom da je ono otvorilo nove mogućnosti i olakšalo uvjete emigracije. Postojanje zajedničkog tržišta, usklađeni sustavi i općenito koncept europskog građanstva sa svim svojim pravima i obvezama, pružaju osjećaj postojanja širokog spektra mogućnosti za napredovanje i ostvarenje ciljeva. U prilog tome idu i činjenice da se emigracija iz Hrvatske u Europsku uniju povećala nakon stjecanja članstva, što je dodatno pogoršalo demografsku sliku Hrvatske, koja je među najnepovoljnijima u Europi (Pokos, 2017: 16). Nastavak poglavlja donosi pregled suvremenih emigracijskih trendova, te ističe pojedine zemlje koje su prema statističkim podacima Hrvatima najprimamljivije.

Statistike o povećanju emigracijskih trendova hrvatskih državljana u zemlje Europske unije postepeno se povećavaju nakon ekonomske krize 2008. godine, dok je drastično povećanje vidljivo nakon ulaska u Europsku uniju. Tablica niže prikazuje broj doseljenih u Republiku Hrvatsku iz zemalja EU, te broj iseljenih iz RH u zemlje Europske unije.

Tablica 5:

GODINA	DOSELJENI	ODSELJENI	RAZLIKA
2009.	1739	982	757
2010.	997	1697	-700
2011.	1818	2633	-815
2012.	2009	3877	-1868

2013.	2644	4756	-2112
2014.	3313	12603	-9290
2015.	4382	19752	-15370
2016.	5555	28659	-23104

Izvor: Doseљeno i odselјeno stanovništvo u/iz Republike Hrvatske prema zemlji podrijetla/odredišta, DZS

Ipak, potrebno je uzeti u obzir da je Hrvatski sabor tek 2012. godine donio Zakon o prebivalištu prema kojem su hrvatski iselјenici obvezni odjaviti prebivalište u RH prilikom iselјenja, što do tada nisu imali obvezu činiti. Podatci nakon 2014. godine, od kada su iselјenici obvezni odjaviti prebivalište su stoga precizniji nego statistike vođene prije spomenutog zakona.

Ranije spomenuti *push*, odnosno potisni faktori koji uzrokuju emigraciju u Hrvatskoj su pretežno ekonomske prirode. U radu Župarića-Iljića za zakladu *Friedrch Ebert* pod nazivom „Iselјavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju“ navode se sljedeći razlozi: „Od kraja 2008. do kraja 2015. negativni rast bruto domaćeg proizvoda, nepovoljna gospodarska situacija, smanjenje opće stope zaposlenosti, visoka stopa nezaposlenosti i dugotrajne nezaposlenosti, pad životnog standarda za mnoge građane, nemogućnost pronalaženja zaposlenja u struci, dugo čekanje na zaposlenje, neadekvatna plaća s obzirom na kvalifikaciju i loša poduzetnička klima, uz ostalo, najvažniji su ekonomski parametri zbog kojih su pojedinci mogli donijeti odluku o privremenom ili trajnom iselјavanju“ (Župarić-Iljić, 2018:). S druge strane, prouče li se statistički podatci iselјavanja uočljivo je da nekoliko zemalja Europske unije ima osobito jake *pull*, odnosno privlačne faktore. Radi se o Njemačkoj, Austriji i Irskoj.

Njemačka je tradicionalno najprivlačnije zemlja u koju hrvatski državljani emigriraju, a broj emigranata mnogo je veći od službenih podataka Državnog zavoda za statistiku:

Tablica 6:

GODINA	DOSELJENI IZ NJEMAČKE	ISELJENI IZ RH	RAZLIKA
2009.	733	459	274
2010.	456	775	-319
2011.	679	1061	-382

2012.	620	1883	-1263
2013.	913	2193	-1280
2014.	1095	7961	-6866
2015.	1770	12325	-10555
2016.	2582	20432	-17850

Izvor: Doseljeno i odseljeno stanovništvo u/iz Republike Hrvatske prema zemlji podrijetla/odredišta, DZS

Primjerice, njemačke statistike za 2016. godinu govore o 55 970 useljenih hrvatskih državljana. Dakako, potrebno je naglasiti da se ne radi samo o iseljenicima iz Republike Hrvatske, nego o hrvatskim državljanima koji su u Njemačku uselili iz drugih zemalja, ponajviše iz Bosne i Hercegovine. No, čak i unatoč tome, nesrazmjer između njemačkih podataka i podataka DZS-a je prevelik, obzirom da za 2016. DZS prenosi podatke od 20 432, što čini razliku od 35 000 ljudi (Pokos, 2017: 18).

Razlozi za iseljavanje u Njemačku također su djelomično ekonomske prirode, no hrvatski iseljenici također ističu etička pitanja. Iseljenici tako smatraju da im Hrvatska država ne pruža dovoljnu razinu pravne sigurnosti, ekonomskog prosperiteta i prilika za profesionalno napredovanje, te da vrijednosti radne etike nisu institucionalizirane. „Percepcija je iseljenika da se hrvatsko društvo moralno slomilo“ (Jurić, 2017: 362). Na koncu, o velikoj privlačnosti Njemačke za hrvatske iseljenike govori i podatak da se u 2016. od ukupne stope iseljavanja u zemlje Europske unije, više od 70% odnosi na iseljavanje u Njemačku.

Iduća zemlja veoma privlačna Hrvatima posljednjih godina je Austrija, iz pretežno ekonomskih razloga. Ova, 2018. godina prema predviđanjima trebala bi biti godina novog iseljeničkog vala u Austriju, obzirom na ukidanje radnih dozvola, koje su do sada Hrvatima bile potrebne.

Tablica 7:

GODINA	DOSELJENI IZ AUSTRIJE	ISELJENI IZ RH	RAZLIKA
2009.	220	292	-72
2010.	115	410	-295
2011.	144	480	-336
2012.	208	537	-329
2013.	208	770	-562
2014.	255	2000	-1475
2015.	439	3234	-2795
2016.	533	2164	-1613

Izvor: Dospeljeno i odseljeno stanovništvo u/iz Republike Hrvatske prema zemlji podrijetla/odredišta, DZS

Kao i u slučaju Njemačke, podatci DZS-a se ponovno čine nepreciznima usporede li se s austrijskim statistikama. Tako za 2016. austrijske statistike bilježe više od 5000 useljenih hrvatskih državljana, dok DZS iznosi podatak od 533 iseljenika iz RH, iako ponovno treba naglasiti da se dio hrvatskih državljana mogao doseliti iz neke druge zemlje, ne nužno iz Hrvatske.

Treća zemlja među najprivlačnijim članicama EU za emigraciju Hrvata posljednjih godina svakako je Irska. Iseljavanje u Irsku naglo je poraslo ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, do kada je zabilježeno svega nekoliko desetaka iseljenika godišnje. Faktori koji privlače useljavanje u Irsku svakako su činjenice da je Irska u 2016. od svih zemalja EU imala najveći rast BDP-a, od 5,2%. Osim toga, Irska ima najveću stopu ulaganja u postotku BDP-a u desetogodišnjem periodu od 2005.-2015. od 29,8%. Stopa zaposlenosti u Irskoj također je pri vrhu ljestvice europskih zemalja. Irska se naime nalazi među zemljama sa stopom zaposlenosti između 70 i 79,9%, a samo su Švedska ima stopu zaposlenosti iznad 80% (<http://ec.europa.eu/eurostat>, 2018).

Tablica emigracije iz Republike Hrvatske u Irsku prikazuje nagli skok iseljavanja nakon 2013., no kao i u prethodna dva slučaja ne radi se o preciznim podacima. Naime, irski podaci o zahtjevima za dobivanjem PPSN (*Personal Public Service Number*) broja koji je ekvivalent hrvatskom OIB-u i pomoću kojeg se ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo na zapošljavanje, ponovno su mnogo veći od hrvatskih podataka. Tako je prema podacima irskog Ministarstva za zapošljavanje i socijalnu zaštitu u 2016. čak 5312 Hrvata zatražilo PPSN broj, što svakako nije u skladu s hrvatskom brojkom od 1917 iseljenih (www.welfare.ie, 2018).

Tablica 8:

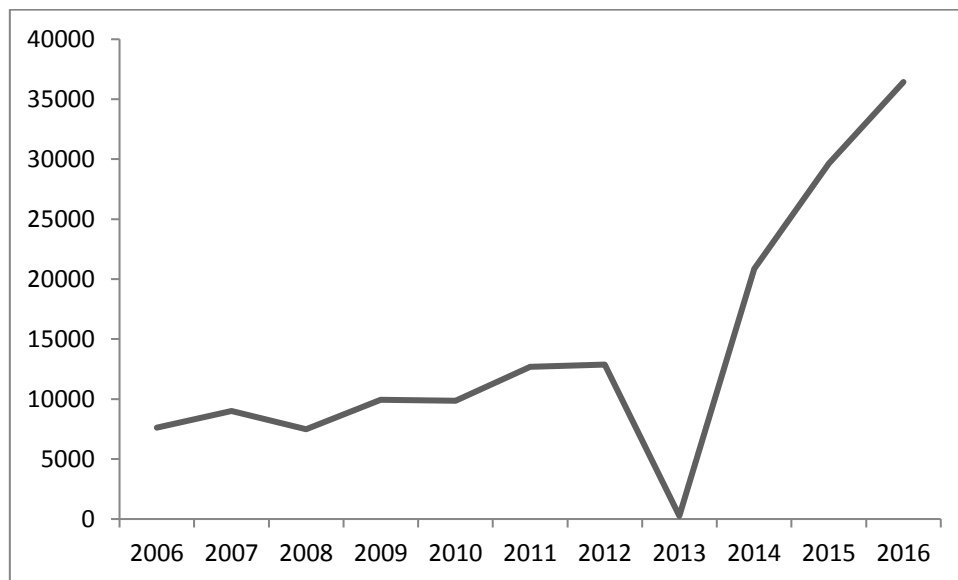
GODINA	DOSELJENI IZ IRSKE	ISELJENI IZ RH	RAZLIKA
2009.	3	-	3
2010.	1	2	-1
2011.	4	14	-10
2012.	6	4	2
2013.	13	35	-22
2014.	5	131	-126
2015.	28	265	-237
2016.	43	1917	-1874

Izvor: Doseљeno i odseljeno stanovništvo u/iz Republike Hrvatske prema zemlji podrijetla/odredišta, DZS

Popularnosti Irske u hrvatskoj javnosti i medijima velika je, a tome svjedoči i postojanje nekoliko web stranica koje pružaju informacije o olakšavanju preseljenja i pronalaska posla u Irskoj, a djeluju pod sloganima „Vaš vodič za život u Irskoj“, i slično (www.raduirskoj.com, 2018).

5.1. Dobna i obrazovna struktura iseljenika

Negativni migracijski saldo u Hrvatskoj u kombinaciji s prirodnim padom stanovništva i ubrzanim procesom starenja stanovništva ima pogubno djelovanje na demografsku sliku Hrvatske. U posljednjih desetak godina stopa emigracije iz Hrvatske povećala se za više od 20%, što je i prikazano na grafikonu.

Izvor: Doseljeno i odseljeno stanovništvo u/iz Republike Hrvatske prema zemlji podrijetla/odredišta, DZS

Uzmu li se u obzir podatci o dobi i spolu, te obrazovanju iseljenika situacija u kojoj se Hrvatska nalazi još je gora. Nastavak ovog poglavlja donosi dobno-spolnu i obrazovnu strukturu osoba koje su iselile iz Hrvatske u 2016. godini.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u 2016. od ukupnog broja iseljenih bilo je 54,1 % muškaraca, a gotovo polovica iseljenog stanovništva bila je u rasponu od 20 – 39 godina starosti. Dakle, sliku hrvatskog iseljeničtva uglavnom čini mlado, radno sposobno stanovništvo. Od 36 436 iseljenih stanovnika u 2016. gotovo je 43% stanovništva bilo u rasponu od 20 – 39 godina.

Obrazovna struktura emigranata iz RH pretpostavlja sve razine obrazovanja, od niže, preko srednje do više stručne spreme. Iako, osobito nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju populacija sa srednjom stručnom spremom prednjači nad ostale dvije skupine. Radi se o

skupini koja je „U najproduktivnijoj radnoj i fertilnoj dobi, što ne začuđuje posebno jer su oni i najzastupljeniji u općoj populaciji, pa time i u populaciji nezaposlenih.“ (Župarić-Iljić, 2016: 9). Konkretni podatci za 2015. godinu jesu: 3511 iseljenik s nižom stručnom spremom (11,8%), 15 162 sa srednjom stručnom spremom (51,4%), te 2432 s visokom stručnom spremom (8,2%)⁵.

⁵ Podatci o obrazovnoj strukturi iseljenika nisu službeno dostupni na stranicama Državnog zavoda za statistiku, ali su dostupni u publikaciji Drage Župarića-Iljića izdanoj 2016. od strane zaklade Friedrich Ebert pod nazivom „Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju“. Autor u publikaciji navodi da su podatci dobiveni od DZS-a u privatnoj korespondenciji.

6. Gospodarstvo i stanovništvo

Iako su gospodarski čimbenici i aspekti migracija u cijelom radu najviše promatrani obzirom da su najčešće i najrelevantniji, ovo poglavlje govorit će samo o povezanosti gospodarstva i stanovništva i njegovog razvoja. Naime, „Razvoj ljudskog faktora tijekom ukupnog procesa modernizacije društva, u smislu stalnog poboljšanja njegovih kvalitativnih obilježja (obrazovanja, znanja, kreativnosti, iskustva i zdravlja) pokazalo se kao temelj i pokretač svakog gospodarskog napretka“ (Schultz, 1981, cit. prema Wertheimer-Baletić, 1999: 1). Također, potrebno je naglasiti da jednako kao što stanovništvo utječe na gospodarski razvoj, jednako tako i gospodarski razvoj utječe na stanovništvo. Brojnost stanovništva ima i svoje pozitivne i negativne učinke. Naime, „Ekonomске prednosti koje proizlaze iz relativno brojnijeg stanovništva odnose se – demografski gledano – na prednosti koje pruža veće radno-sposobno stanovništvo kao dio ukupnog stanovništva“. Dakle, kontekstu proizvodnje najvažniji dio stanovništva je radno aktivno stanovništvo, odnosno radna snaga koja je kroz povijest bila nositelj proizvodnog procesa. (Wertheimer-Baletić, 1999: 10). S druge strane, promatramo li demografsku sliku svijeta vidljivo je da nerazvijene zemlje bilježe znatno veće stope porasta stanovništva koje nije popraćeno i gospodarskim rastom, te su gospodarske i političke strukture u takvim državama na koncu opterećene porastom broja stanovnika. Stoga, možemo generalizirati da „Pri razmatranjima korelacije između visine nacionalnog dohotka per capita i stope porasta stanovništva, odnosno stope nataliteta, često se ističe da su visoke stope porasta stanovništva pratilac niskog dohotka per capita i vice versa“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 25). Osim toga, važna je i struktura radno aktivnog stanovništva obzirom na obrazovanje odnosno kvalifikacije koje imaju, te također i raspodjela radne snage prema djelatnostima kojima se bave (primarne, sekundarne, tercijarne ili druge djelatnosti) što je, dakle, povezano i s obrazovnom strukturom. Iako je radna snaga neosporno nositelj proizvodnje, njezina se uloga tijekom povijesti mijenjala. „Radna snaga nije više bitan element procesa proizvodnje, prvenstveno kao proizvođač materijalnih dobara i usluga već prvenstveno kao „proizvođač“ novih znanja“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 11). Promjena uloge radne snage utjecala je tako i na gospodarske migracije. Naime, visoko kvalificirana radna snaga tražena je u razvijenim zemljama koje teže daljnjem napretku i u ekonomskom i u tehničkom kontekstu, a ista ta radna snaga odlazi iz nerazvijenih zemalja u želji za ostvarenjem svojih punih potencijala. *Brain drain*, odnosno odljev mozgova tako je poseban koncept koji podrazumijeva emigraciju visokokvalificiranih stručnjaka i znanstvenika iz zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja u potrazi za boljim poslovnim prilikama i

perspektivnijim okruženjem. Odljev mozгова tako dodatno potkopava već ionako siromašne zemlje.

Kretanje broja stanovnika značajno utječe i na razvoj gospodarstva, no u nastavku ćemo se ipak usredotočiti na konkretan porast odnosno smanjenje stanovništva na određenom području izazvanom emigracijom, odnosno imigracijom.

Već spomenute gospodarske odrednice migracija prema većini su autora i najvažnije odrednice. Razvijenija područja općenito bilježe veće stope migracija stanovništva, a shodno tome intenzitet migracija između dva područja raste što je među njima veća razlika u gospodarskoj razvijenosti. Primjerice, ruralna područja u kojima se stanovništvo ponajviše bavi poljoprivrednim djelatnostima u pravilu imaju veće stope nataliteta od gradskih područja, te se suočavaju s porastom broja stanovnika u odnosu na proizvodne resurse dostupne na tom području, što dakle dovodi do nezaposlenosti. Nezaposlenost je onda i ključan razlog preseljenja sa sela u grad u kontekstu unutarnjih migracija, odnosno iz nerazvijenih u razvijene zemlje u kontekstu vanjskih migracija (Wertheimer-Baletić, 1999: 312). Emigracija iz ruralnih područja problematična je i zbog dobne strukture stanovništva koje zahvaća, što je ponajviše mlado stanovništvo zbog čega se intenzivira proces starenja stanovništva. Proces starenja stanovništva nadalje ima veliki utjecaj i na dobnu strukturu aktivnog stanovništva odnosno radne snage. (Wertheimer-Baletić, 1999: 392). Sagledamo li primjer Hrvatske, osim negativnog prirodnog priraštaja, na starenje stanovništva utječe i prevelika stopa emigracije, što dovodi do omjera od 1,16 zaposlenih na 1 umirovljenika u 2017. što je daleko ispod održivog (www.jutarnji.hr, 2018).

6.1. Utjecaj emigracije na gospodarski razvoj i sigurnost

Gospodarska sigurnost jedan je od najvažnijih aspekata nacionalne sigurnosti svake države, a ostvarenje gospodarskih interesa zahtjeva usklađivanje mnogih sektora državne uprave. Zaštita nacionalnih resursa, podizanje kvalitete života stanovništva i očuvanje političke i socijalne stabilnosti neke su od sastavnica gospodarske sigurnosti, a kao najvažniji cilj se postavlja gospodarski i ekonomski razvoj (www.soa.hr, 2018).

Kao što je već navedeno, stanovništvo i razvoj gospodarstva neraskidivo su povezani. Kretanje stanovništva isto tako utječe na gospodarski razvoj, što i biti objašnjeno u nastavku ovog poglavlja.

Naime, padom željezne zavjese i raspadom komunističkih režima iz zemalja jugoistočne Europe kreće egzodus mladog i obrazovanog stanovništva, što je dodatno naglasilo negativne demografske trendove. Hrvatska je u početkom 90.-ih godina prošlog stoljeća također bila u sličnoj situaciji, koja ja, međutim, bila dodatno naglašena ratom. Emigracija je tako utjecala na rast privatnog sektora, konkurentnosti i gospodarski rast općenito. Iako je kretanje stanovništva ima mnoge pozitivne učinke na gospodarstvo Europske unije u cjelini, i ostvaruje njene temeljne vrijednosti slobode kretanja, migracije nemaju tako pozitivne učinke na zemlje iz kojih se stanovništvo iseljava. Naime, gospodarski se rast usporava jer se smanjuje udio radne snage, a samim time i produktivnosti. Kao i u većini država jugoistočne Europe, i u Hrvatskoj su ključni problemi u nepostojanju odgovarajućih koordiniranih politika koje bi smanjile emigraciju. Tako stagnacija gospodarstva i negativni emigracijski saldo uzajamno pojačavaju svoje nepovoljne učinke (www.imf.org, 2018)

Članak „Emigracija i njen ekonomski utjecaj na zemlje Istočne Europe“ koji izdaje Međunarodni monetarni fond kao rješenje predlaže jačanje institucija i kreiranje ekonomskih politika koje stvaraju okruženje koje potiče ljude da ostanu u zemlji, efikasnije iskorištavanje radne snage, poticanje na investicije, a ne na potrošnju. Održivi razvoj i smanjenje gospodarskih i socijalnih nejednakosti su uostalom ciljevi koji su u interesu i Europskoj uniji, a Hrvatska je svakako jedna od zemalja koja po tom pitanju treba dostići razinu Unije.

Općenito, iz MMF-a s ističe stajalište da negativnim učincima iseljavanja iz zemalja jugoistočne Europe nije pridano dovoljno pažnje, te države koje ovakvi trendovi najviše pogađaju ne rade dovoljno kako bi ih spriječile. Odljev mozgova ima dalekosežne učinke na proizvodnju tih zemalja, a samim time i na gospodarski razvoj i gospodarsku sigurnost u

cjelini. Naime, kada se uzmu u obzir podatci o obrazovanju iseljenika ispostavlja se da iseljavanje kvalificirane i visokokvalificirane radne snage smanjuje zalihe ljudskog kapitala i stopu povrata na kapital i rad, a osim toga, smanjuje se i produktivnost radne snage koja je u zemlji ostala. Na koncu, prema istraživanjima se ispostavlja da su u zemljama u kojima već tradicionalno prevladavaju emigracijski trendovi povećana socijalna izdvajanja u odnosu na BDP te zemlje. Primjerice, odljev mozgova ne ubrzava samo proces starenja stanovništva nego i povećava mirovinske izdatke i druga socijalna i zdravstvena davanja, pa se potrebna sredstva često povlače iz proračuna koji je primarno predviđen za neke druge aspekte. Europski fondovi, prvenstveno socijalni i kohezijski fond, svakako su jedna od mogućnosti koje se mogu iskoristiti za poboljšanje situacije i smanjenje negativnih utjecaja iseljavanja na gospodarski potencijal i gospodarsku sigurnost pogođenih zemalja (www.imf.org, 2018).

Iz MMF-a također ističu da je većina zemalja jugoistočne Europe u krizi jer je omjer iseljenika tercijarnog stupnja obrazovanja znatno veći od njihova omjera u ukupnoj populaciji, a najugroženije su po tom pitanju Hrvatska i Rumunjska koje ionako imaju mali broj visokoobrazovanog stanovništva. Istraživanja pokazuju da 2/3 zemalja srednje i jugoistočne Europe bilježe manje stope rasta BDP-a zbog gubitka radne snage izazvanog migracijama. Ovim podatkom svakako možemo potkrijepiti tvrdnju da previsoka stopa emigracije utječe negativno i na gospodarsku sigurnost, obzirom da je cilj svake države upravo sigurnost, a gospodarski rast jedna je od odrednica sigurnost. Već je spomenuta autorica Wertheimer-Baletić istaknula da do gospodarskog razvoja ne dolazi u zemljama u kojima ni demografska slika nije stabilna. Također, potrebno je ponovno istaknuti povezanost proizvodnje i emigracije – obzirom da emigracija smanjuje proizvodnju, a pad proizvodnje potom povećava motive za iseljavanje.

6.2. Proizvodno i potrošački orijentirane migracije

Gospodarski razvoj kao proces rasta gospodarstva i unaprjeđenja životnog standarda u određenoj zemlji podrazumijeva i promjene mnogih drugih aspekata, pa tako utječe i na stanovništvo, odnosno demografsku sliku. Veliki dio ekonomskih migracija tijekom dugoročnog procesa gospodarskog razvoja zemalja bio je u stvari odgovor radno aktivnog stanovništva na promjene u proizvodnoj strukturi te zemlje. Wertheimer Baletić u svom radu „Stanovništvo i razvoj“ navodi klasifikaciju američkog ekonomista Simona Kuznetsa koji ekonomske migracije dijeli na proizvodno orijentirane i potrošački orijentirane.

„Primarni cilj proizvodno-orijentirane migracijske struje jest dovesti radnika u djelatnosti, grane, poduzeća, i naselja koja u određenom razdoblju zahtijevaju dodatnu radnu snagu“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 503). Dakle, ovaj tip migracija važan je preduvjet gospodarskog razvoja obzirom da bez dolaska radne snage određena djelatnost ne bi mogla napredovati. Kroz povijesni proces gospodarskog razvoja ovaj se tip migracija prvenstveno odnosio na kretanje radne snage iz područja u kojima prevladavaju poljoprivredne djelatnosti, u područja na kojima se gospodarstvo temelji na tercijarnim i kvartarnim djelatnostima. Naime, takav prijelaz radne snage značio je za stanovništvo veće zarade, a za područje imigracije gospodarski rast. Drugi tip migracije jesu potrošački orijentirane migracije. Prije svega, potrebno je naglasiti da su potrošačke migracije moguće tek onda kada je „Raniji proces gospodarskog razvoja već osigurao smanjenje razlika u dohodcima radnika i među granama ili među poduzećima raznih grana, pa je samim time smanjio i njihovu važnost u poticanju prijelaza radne snage iz jednih grana i poduzeća u druga“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 503). Dakle, osim što proizvodne migracije prednjače potrošačkima, razlika između dva tipa migracija jest što proizvodne utječu na poboljšanje materijalnih uvjeta života kroz veće zarade, dok potrošačke nisu uvjetovane većim zaradama, već samo boljih životnih i radnih uvjeta. Kod potrošačkih migracija važni su stoga uvjeti potrošnje – primjerice radi li se o migracijama u bolje klimatske ili ekološke životne uvjete, ili u perspektivnije okruženje za školovanje djece ili bilo što drugo (Wertheimer-Baletić, 1999: 504).

Možemo zaključiti da veća stopa potrošački orijentiranih migracija naspram proizvodno orijentiranih u pravilu podrazumijeva i veći stupanj gospodarskog razvoja. Činjenica da ljudi mogu migrirati samo iz vlastite želje za životom u drugom području koje smatraju pogodnijim svakako je luksuz naspram proizvodno orijentiranih migracija koje u suštini znače preseljenje

iz egzistencijalnih razloga i povećavanja životnog standarda kroz veću zaradu, a ne primjerice kroz ugodniju klimu.

7. Utjecaj migracija na nacionalnu sigurnost

Pitanje sigurnosti oduvijek je važno kako u kontekstu pojedinca, tako i kontekstu države. „Tradicionalne definicije sigurnosti polazile su od promatranja vojne moći država i općeg poretka takvih država“ (Tatalović, 2006: 12). Danas je sigurnost promatrana u mnogim drugim aspektima, odnosno vodoravno je proširena. Naime, vojni aspekt nije više jedini aspekt sigurnost, nego je važnost porasla političkoj, gospodarskoj, socijalnoj, ekološkoj i drugim aspektima sigurnosti. Osim toga, promjene u shvaćanju sigurnosti vidljive su i u činjenici da se sigurnost danas poistovjećuje s dugoročnim razvojem, te dakle ne znači više održavanje *statusa quo* (Tatalović, 2006: 14).

Stanovništvo kao jedan od temeljnih pravnih kriterija prema kojima državu definiramo kao takvu nije samo presudno za njen opstanak, već je njegov značaj od konstitucionalne važnosti obzirom na legitimnost koju stanovništvo daje vlasti određene države. Tako je i kretanje stanovništva od velike važnosti za funkcioniranje države i za ostvarenje ciljeva i nacionalnih interesa. Sigurnost stanovništva na prvom je mjestu nacionalnih interesa Republike Hrvatske prema Strategiji nacionalne sigurnosti iz 2017. Osim toga, ističu se dobrobit i prosperitet građana kao pokazatelji uspješnosti države. Značaj stanovništva za nacionalnu sigurnost neke države od presudne je važnosti, te će u nastavku biti objašnjena na primjeru Strategije nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske. Ipak, naglasak će biti na problematici kretanja stanovništva. Na koncu, cilj je ovog rada je prikazati utjecaj kretanja stanovništva na nacionalnu sigurnost, odnosno njene gospodarske i demografske aspekte.

7.1. Stanovništvo i nacionalna sigurnost

Pitanje stanovništva i migracija za Republiku Hrvatsku danas je relevantnije proučavati na europskoj razini nego u globalnom okruženju. Iako je ranije istaknut veliki broj hrvatskih iseljenika u prekoceanskim zemljama, u posljednje vrijeme ipak najveći broj iseljenika odlazi u druge europske zemlje. Osim toga, Hrvatska kao članica Europske unije računa i na pomoć Unije u sprječavanju prevelike emigracije i postizanju ravnomjernog regionalnog razvoja. Nadalje, nestabilne države na Bliskom Istoku kao izvori terorizma i ekstremizma, obzirom na blizinu Europe stvaraju velike probleme za Uniju i zbog nezakonitih migracija iz takvih zemalja u zemlje Europske unije. Ratni sukobi, siromaštvo i slabe države kao takve izazivaju masovna preseljenja s takvih područja. „Masovna migracijska kretanja prema Europi su socijalni, razvojni, gospodarski, politički, kulturološki, zdravstveni, integracijski i sigurnosni izazov za europska društva“ (Vlada Republike Hrvatske, 2018).

Već navedeni problemi opće depopulacije, starenja stanovništva, pada nataliteta, poremećene dobne strukture stanovništva i prevelike emigracijske stope potkopavaju gospodarski i društveni razvoj države, a rješavanje problema putem useljavanja složen je teško ostvariv proces za Hrvatsku. Strategija nacionalne sigurnosti tako ističe da negativni demografski trendovi povećavaju izazove za Republiku Hrvatsku i hrvatsko društvo kao što su nedostatak radne snage, neravnomjerna naseljenost, te socijalni i ekonomski pritisci na državne i javne funkcije (Vlada Republike Hrvatske, 2018).

Kao konkretne mjere ostvarivanja nacionalnih interesa u Strategiji se navodi osam strateških ciljeva, od kojih su u kontekstu ovog rada najvažniji sljedeći:

- Ekološka Hrvatska i razvoj snažnog i održivog gospodarstva
- Demografska obnova i revitalizacija hrvatskog društva

Razvoj održivog gospodarstva postavljen je kao jedan od najvažnijih prioriteta u Strategiji, što se može zaključiti i iz sljedeće stavke: „Rast gospodarstva povećava financijske sposobnosti za ostvarivanje strateških ciljeva te sprječava nastanak negativnih pojava i trendova u društvu. S druge strane, nacionalna sigurnost stvara preduvjete za održivo i rastuće gospodarstvo te općenito za stabilno funkcioniranje nacionalne ekonomije“ (Vlada Republike Hrvatske, 2018). Prema Strategiji, prvenstveno je važno poraditi na regionalnom razvoju, te razvoju ruralnih područja odnosno svih demografski i gospodarski slabijih područja, jer će takav princip dovesti do cjelokupnog razvoja društva. Važno je uočiti i potaknuti iskorištavanje

mnogih potencijala čiji razvoj stagnira, što će pridonijeti povećanju zaposlenosti, a samim time i smanjivanju negativnih demografskih, prvenstveno migracijskih trendova. Definiranje ključnih grana gospodarstva za očuvanje nacionalne sigurnosti pomoći će da se proizvodnja u tim sektorima poveća kroz poticanje iste u manje razvijenim sredinama, što potom podrazumijeva i otvaranje novih radnih mjesta, a samim time i eliminiranje važnog razloga za iseljavanje – nezaposlenosti. Također, tehnološko usavršavanje uočeno je kao najvažniji faktor razvoja međunarodno konkurentnog gospodarstva. Kao primjer za ostvarenje svih navedenih ciljeva trebala bi se istaknuti država kao takva (Vlada Republike Hrvatske, 2018).

Demografska obnova koja ponajprije podrazumijeva povećanje broja stanovnika, ili barem zadržavanje postojećeg, ravnomjernu naseljenost i razvoj ljudskih potencijala, također je jedan od prioriteta Strategije. Naime, već navedeni negativni demografski trendovi smanjuju sposobnosti „Učinkovitog odgovora na izazove i prijetnje koje ugrožavaju opstojnost i sigurnost Republike Hrvatske“ (Vlada Republike Hrvatske, 2018). Populacijska i pronatalitetna politika kao dva najvažnija mehanizma koje se navode u Strategiji temelje se na usklađivanju socijalne, zdravstvene, gospodarske, stambene, obrazovne i drugih politike, no naglasak je ipak najveći na socijalnoj i gospodarskoj politici. Naime, većina planiranih mjera za popravak demografske slike tiče se smanjenja nezaposlenosti, te je dakle demografske mjere nemoguće provoditi ako one nisu usklađene s tržištem radne snage. Zaustavljanje emigracije iz Hrvatske tako se planira smanjiti kroz „Sustav mjera koje će biti usmjerene na uspostavljanje objektivnih stručnih kriterija pri zapošljavanju i napredovanju...“ (Vlada Republike Hrvatske, 2018). Osim toga, treba naglasiti da se većina mjera odnosi na mlado stanovništvo, za koje smo u analizama ranije u radu vidjeli da se najviše iseljava. Povećavanje životnog standarda mladih, osobito mladih obitelji, koje podrazumijeva i usklađivanje rada i obiteljskog života, najvažnije je za postizanje demografskog rasta, bilo kroz povećanje nataliteta, ili pak kroz smanjenje iseljavanja.

Na koncu, u zaključku Strategije iznosi se da su tradicionalne vojne prijetnje nacionalnoj sigurnosti Hrvatske, niske, ali su zato suvremene prijetnje kao što su gospodarski i organizirani kriminal, korupcija i terorizam potencijalne prijetnje za očuvanje nacionalne sigurnosti i ostvarenje nacionalnih interesa Republike Hrvatske. Negativni demografski trendovi također se nalaze na popisu ugroza nacionalne sigurnosti Republike.

7.2. Utjecaj iseljavanja na demografski aspekt nacionalne sigurnosti

Prije svega potrebno je istaknuti kako još nije izrađena konkretna studija koja između svih demografskih pokazatelja istražuje samo emigraciju kao aspekt koji narušava nacionalnu sigurnost. Radovi se naime uglavnom tiču ukupnih negativnih demografskih trendova, što dakako obuhvaća i preveliku stopu emigracije, no ona nije zasebno obrađena kako bi mogli procijeniti njen utjecaj. Primjerice, i dokumenti poput Strategije nacionalne sigurnosti spominju problematiku prevelikog iseljavanja, no isti se analiziraju zajedno s drugim demografskim problemima.

Obzirom na istaknutu važnost zaštite stanovništva u Strategiji nacionalne sigurnosti, možemo zaključiti kako je demografski aspekt nacionalne sigurnosti jedan od ključnih za ostvarenje nacionalnih interesa. Prethodna Strategija nacionalne sigurnosti iz 2002. naglašavala je važnost „stabilnog ekonomskog razvoja“ i „socijalne stabilnosti društva“, što su dva cilja koja se ne mogu postići ukoliko prevladavaju negativni demografski trendovi. „Drugim riječima, uravnotežen ukupan i regionalni demografski razvoj ključna je pretpostavka stabilnog društvenog i ekonomskog razvoja, a time i svojevrсни „jamac“ nacionalne sigurnosti shvaćene u najširem smislu te riječi“ (Živić, 2009: 209). Negativni demografski trendovi značajno podrivaju stupanj nacionalne sigurnosti, te su i obrambene sposobnosti RH smanjene, stoga se demografski razvoj sve više shvaća kao „ključna strateška odrednica“ nacionalne sigurnosti, te obrane i razvoja Republike Hrvatske. Živić ističe da se to ne tiče samo ljudskih obrambenih resursa, odnosno oružanih snaga, nego ukupnog socijalnog i gospodarskog razvoja koji su preduvjeti nacionalne sigurnosti i obrambenih sposobnosti (Živić, 2009: 2010).

Iako su demografski i gospodarski razvoj neraskidivo povezani i uzajamno utječu jedan na drugi usredotočimo li se samo na emigraciju, koja je proces koji samo ubrzava prirodne negativne demografske procese, tada je za sprječavanje iste potrebno prije svega poduzeti mjere u socijalnom i gospodarskom aspektu. Ranije navedeni razlozi iseljavanja mladog, radno sposobnog i fertilnog stanovništva među kojima prednjači nezaposlenost i premale plaće, dodatno narušavaju demografsku sliku Hrvatske, ali time stvaraju i dodatne probleme za budućnost. Primjerice, potonuli mirovinski sustav koji se već sada „spašava“ drugim sredstvima iz proračuna biti će nemoguće održati jer omjer između radno aktivnog stanovništva naspram umirovljenog stanovništva koje treba uzdržavati sve nepovoljniji. Dakle, potrebno je provesti konkretne mjere koje bi potencijalno emigracijskom kontingentu stanovništva poboljšalo radne i životne uvjete. Jedna od rijetkih mjera koje uspjele postići

svoju konkretizaciju je i novi Zakon o dječjem doplatku koji s primjenom započinje 1. srpnja ove godine i uvelike proširuje krug djece koja će primati doplatak. Na nacionalnoj razini ipak ne postoji dovoljan broj takvih primjera, dok su u gradu Zagrebu aktivne mjere financiranja roditelja odgajatelja i subvencioniranja školskih udžbenika. No, jasno je da niti jedna od spomenutih mjera sama za sebe neće odvratiti stanovništvo od iseljavanja, te da je problem demografije predubok da bi se riješio dodjeljivanjem dječjeg doplatka.

Prevelika stopa emigracije u hrvatskim okvirima narušava demografski aspekt nacionalne sigurnosti iz više razloga: povećava ukupnu stopu depopulacije što negativno utječe na društveni i gospodarski razvoj koji se ne mogu ostvariti; dugoročno dovodi do manjka radne snage jer je stanovništvo koje se najviše iseljava mlado, radno sposobno stanovništvo; manjak radne snage potom dovodi do neodrživog mirovinskog sustava; također, obzirom da se iseljava mlado, fertilno stanovništvo, smanjuje se stopa nataliteta; zatim, iseljavanje visokokvalificirane snage za državu znači da sredstva koja su u te pojedince uložena, neće biti vraćena; povećavaju se razlike u naseljenosti između regija, odnosno županija....

Mnogo je još drugih aspekata prema kojima prevelika stopa emigracije narušava nacionalnu sigurnost, no važno da na takvim trendovima ne može biti utemeljen gospodarski razvoj. Demografski problemi tako započinju začarani krug ne perspektivnosti i nesigurne budućnosti, kako za stanovništvo, tako i za državu, te je jasno da oni trebaju biti sagledani u cjelini, i na taj način riješeni.

7.3. Predviđanja za budućnost

Iako su demografski problemi, osobito iseljavanje mladog stanovništva jedan od najvećih problema za Hrvatsku trenutno, njihove posljedice će u budućnosti biti još dramatičnije. Predviđanja stručnjaka po pitanju demografske obnove RH nisu perspektivna, nego će se negativni demografski trendovi nastaviti i u idućih 40-50 godina. Problemi koje će za gospodarski i društveni razvoj stvoriti pad broja stanovnika velikih su razmjera i značajno će utjecati na ukupni razvoj hrvatskog društva, pa tako i na nacionalnu sigurnost.

Anđelko Akrap i Marinko Grizelj, dvojica uglednih demografa na čiji smo se rad već pozivali ranije u tekstu izradili su jednu od opsežnijih projekcija stanovništva za Državni zavod za statistiku. Autori su naime uradili projekciju do 2061. godine, a važnost spomenutog rada istaknuta je na samom početku. „Projekcije demografskih promjena važna su podloga nositeljima društvene i gospodarske aktivnosti pri kreiranju makroekonomskih politika. Broj i sastav stanovništva prema različitim demografskim i socio gospodarskim obilježjima čini temeljnu odrednicu sadašnjeg i predvidivog društvenog, gospodarskog i u sklopu toga, i budućega demografskog razvoja“ (Akrap/Grizelj, 2011: 7). Rad Akrapa i Grizelja uzima u obzir i prirodno i mehaničko kretanje stanovništva, no mi ćemo se u nastavku usredotočiti na projekcije mehaničkog kretanja stanovništva, odnosno migracije. Obzirom da trenutan broj rođenja ne omogućuje obnavljanje stanovništva, osim pronatalitetnih politika, u za demografsku obnovu Hrvatske i migracijske će politike svakako biti od velike važnosti (Akrap/Grizelj, 2011: 7).

U radu je već istaknuta nepouzdanost podataka o migracijama, pa se iz tog razloga i hipoteze o migracijskim kretanjima postavljaju mnogo teže i ne toliko pouzdano koliko i predviđanja prirodnog kretanja stanovništva. Autori ističu kako su pretpostavke o neto migracijama najzahtjevniji dio prognoze kretanja stanovništva, te da se same prognoze temelje na projekcijama gospodarskog razvoja.

Predviđanja o useljavanju u Hrvatsku ne donose veliku stopu imigracije, što autori temelje na zaključcima o održavanju postojećih gospodarskih odnosa, prije svega u susjednim zemljama. Dakako, zemlje jugoistočne Europe, osobito Bosna i Hercegovina ostat će najveća ishodišta migranata, ali načelno odnosi se neće mijenjati (Akrap/Grizelj, 2011: 31). Govorimo li o unutarnjim migracijama autori ističu sljedeće: „Dugoročno će potrošački orijentirane migracije biti usmjerene prema Jadranu, ali neće biti masovne“ (Akrap/Grizelj, 2011: 31).

Nadalje, sjeverozapadna Hrvatska prvenstveno zbog gospodarske dominacije grada Zagreba sigurno će zadržati pozitivni migracijski saldo.

Na koncu, autori ističu ograničavajuće čimbenike za dugoročni razvoj. Naime, činjenica da su hrvatske regije orijentirane samo na jednu djelatnost nije poticajna za dugoročni razvoj. „To znači da isključivo forsiranje turizma u Jadranskoj ili prehrambene industrije u Panonskoj Hrvatskoj ne može osigurati stabilan razvoj“ (Akrap/Grizelj, 2011: 30).

Dakle, za gospodarsku obnovu općenito, ali i za smanjenje stope emigracije potrebna je sveobuhvatna strategija. Europska Unija koja se također u cjelini suočava s depopulacijom jedan je od važnih aktera koji rade na smanjenju negativnih trendova. „Kako je dobni sastav europskog stanovništva, slično kao i u Hrvatskoj, kritični razvojni faktor koji će biti sve kritičniji ako se ne zaustavi sve intenzivnija depopulacija i starenje stanovništva, Europska komisija izgrađuje sistem za praćenje i prognoziranje demografskih promjena za podršku politici planiranja javnog zdravstva i mirovinskog osiguranja“ (Akrap/Grizelj, 2011: 10).

8. Zaključak

Značaj migracija kao sigurnosnog pitanja u globalnoj zajednici sve više raste. Iako su nezakonite migracije u tom kontekstu u prvom planu, jasno je da i zakonite migracije predstavljaju sigurnosni problem, osobito za emigracijske zemlje. Jedna od takvih zemalja nažalost je i Hrvatska koju emigracijski trendovi dugoročno prate još od 19. stoljeća. Istraživanje migracijskih trendova i procesa u Hrvatskoj započelo je 60-ih godina prošlog stoljeća u okviru Matice iseljenika, te se od tada i u znanstvenom aspektu ističe problematika prevelikih emigracijskih trendova. Ipak, unatoč tome svijest vladajućih o ovom problemu nije na razini. U radu su prikazane dvije Migracijske politike koje po pitanju zaustavljanja iseljavanja iz Republike Hrvatske nisu napravile mnogo. Spomenuta su dva dokumenta donesena između ostalog radi usklađivanja zakonodavstva sa standardima Europske unije, pa je stoga upitna svijest i želja tadašnjih vlada za rješavanjem problema prevelike stope emigracije i ostalih negativnih procesa koji se zbog toga događaju. Ipak, Strateški plan demografske revitalizacije za razdoblje 2018.-2020. više se osvrnuo na problematiku emigracije i istaknuo masovno iseljavanje mladih kao strateški problem.

Suvremeni iseljenički trendovi iz Republike Hrvatske od ulaska u Europsku uniju nastavljaju se u negativnom tonu. Članstvo u Uniji zasigurno je olakšalo iseljavanje i ohrabrilo veliki dio mladog stanovništva na preseljenje čak i cijelih obitelji. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Hrvati se tako najviše iseljavaju u Njemačku, Irsku i Austriju, a točne podatke o broju iseljenih nemamo. Naime, kao što je već navedeno podatci DZS-a nisu točni jer mnogi, unatoč novom zakonu, ne odjavljuju svoje prebivalište u Hrvatskoj. Primjerice, irsko ministarstvo bilježi 3500 zahtjeva za irskom inačicom OIB-a više nego što je u Hrvatskoj prijavljeno iseljenika u tu zemlju.

Osobito je zabrinjavajuća dobna struktura hrvatskih iseljenika. Prvenstveno se radi o mladom, radno aktivnom, fertilnom stanovništvu. Dakle, osim što njihovo iseljavanje trenutno narušava demografsku sliku, stvara i dugoročne probleme kao što su opća depopulacija, nedostatak radne snage, starenje stanovništva, pad nataliteta, neodrživi mirovinski sustav, nesrazmjernu regionalnu naseljenost, itd. Osim toga, važno je naglasiti razloge iseljavanja ovog dijela populacije koji su prvenstveno povezano s ekonomskim, ali i moralnim pitanjima. Želja za pronalaskom boljeg posla koji je u skladu s obrazovnim kompetencijama, te prilika za napredovanje i perspektivno okruženje motiviraju mlade na iseljavanje. Dakle, možemo zaključiti da ekonomska stagnacija u Hrvatskoj utječe na povećavanje iseljeničkih trendova.

Ranije je u radu istaknuto iseljavanje Hrvata u Irsku koja je u 2016. imala najveći rast BDP-a u Europskoj uniji, pa možemo zaključiti da takvo okruženje za profesionalni razvoj Hrvati smatraju perspektivnijim. Osim toga, bolji životni uvjeti za njihove obitelji u zemljama s gospodarskim rastom zasigurno su dodatni *pull* faktor.

Na početku rada postavljeno je pitanje o utjecaju ekonomske situacije u Hrvatskoj na migracije. Iako kroz rad nije konkretno odgovoreno na spomenuto pitanje, smatram da su kvantitativni podaci o iseljeničkim trendovima dali odgovor sami za sebe. Hrvati u svojoj zemlji nisu zadovoljni poslovnim prilikama, nisu plaćeni shodno svojim kompetencijama te ne vide perspektivnu budućnost, što su temeljni razlog iseljavanja u zemlje koje su bliže njihovim idealima. Osim toga, mnogo se govori i o moralnim razlozima iseljavanja poput nezadovoljavajuće radne etike i poštenja, te korupcije. Spomenute je razloge istaknula i predsjednica koja je početkom lipnja predstavila svoje mjere za demografsku obnovu. Predsjednica je također iskazala osobitu zabrinutost zbog egzodusa cijelih obitelji iz Hrvatske.

Hipoteza postavljena na početku rada glasila je: Emigracija iz Hrvatske potaknuta je negativnim gospodarskim trendovima i neperspektivnim okruženjem općenito. Nakon cjelokupne teorijske analize, i analize konkretnih podataka, smatram da je hipoteza potvrđena. Hrvati odlaze u zemlju u kojoj je BDP-u stalnom porastu i stopa zaposlenosti na zavidnoj razini, odlaze u zemlju u kojoj su adekvatno plaćeni obzirom na posao koji obavljaju i na svoje kvalifikacije i u kojoj su njihovi životni uvjeti jednostavno bolji. Ipak, smatram da je potrebno nadodati važnost moralnih razloga za iseljavanje koji zasigurno frustriraju osobito mlade. „Moralni slom“ hrvatskog društva, kako ga naziva Jurić, ne dozvoljava velikom dijelu mlade populacije da se razvija u smjeru koji bi bio perspektivan kako za njih same, tako i za državu, zbog čega gubimo dio populacije koji bi bio temelj budućeg razvoja Hrvatske.

Popis literature:

Knjige i članci:

Akrap, Anđelko (2015) Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051. *Bogoslovska smotra*, 85 (3): 855-868

Akrap, Anđelko/ Gelo, Jakov/ Grizelj, Marinko (1999) Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa stanovništva 1991. do 1998. godine. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 8(5-6): 679-723

Bejaković, Predrag (2015) Prikaz knjige: Vlado Puljiz, Josip Tica i Davorko Vidović (ur.): Migracije i razvoj Hrvatske: podloga za hrvatsku migracijsku strategiju. *Političke analize*, 6(23): 59-63

Collier Paul (2013) "Exodus: How migration is changing our world", Oxford University Press

Dragović, Filip (2012) Kako čuvati europske granice? *Političke analize*, 3(12): 12-16

Jurić, Tado (2017) Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi. *Migracijske i etničke teme*, 33 (3): 337-371

Lajić, Ivan (2007) Mehaničko kretanje stanovništva i regionalni razvoj. *Migracijske i etničke teme*, 23(3): 209-223

Lamza-Maronić Maja/Tokić Ivana (2012) Utjecaj demografskih čimbenika na društveno-ekonomski razvoj Hrvatske. *Ekonomski vjesnik: Review of Cotemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 25 (2): 263-270

Mesarić-Žabčić, Rebeka (2006) Temeljne značajke iseljavanja hrvatskog stanovništva s posebnim naglaskom na iseljavanje u posljednjih petnaestak godina. (predavanje)

Mesić, Milan (2002) Globalizacija migracija. *Migracijske i etničke teme*, 18 (1): 7-22

Mesić, Milan (2002) *Međunarodne migracije: tokovi i teorije*. Zagreb: SOCIETAS

Nejašmić, Ivica (1990) Iseljavanje iz Hrvatske u Evropske i prekomorske zemlje od sredine 19. stoljeća do 1981. godine – pokušaj kvantifikacije. *Migracijske teme*, 6(4): 511-526

Nejašmić, Ivo (2014) Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa. *Migracijske i etničke teme*, 30(3): 405-435

Oliviera-Roca, Maria (1990) Selektivnost migracije radne snage iz sela u grad: primjer Hrvatske. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja*, 28(107-108): 51-62

Pokos, Nenad (2017) Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske. *Političke analize*, 7(31): 16-23

Tatalović, Siniša (2006) *Nacionalna i međunarodna sigurnos*. Zagreb: Politička kultura

Živić, Dražen (2004) Prisilne migracije i etničke promjene u Hrvatskoj između 1991. i 2001. godine. *Časopis za suvremenu povijest*, 36(2): 639-661

Živić, Dražen (2009) Demografski resursi kao čimbenik nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske

Župarić-Iljić, Drago (2016) *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung - Zagreb

Wetheimer-Baletić, Alica (1999) *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: MATE

Internetski izvori:

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_08_83_2613.html (11.05.2018.)

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_03_27_456.html (12.05.2018.)

www.dzs.hr (12.05.2018.)

<http://www.pouzdana.hr/2017/11/15/krece-novi-masovni-val-iseljavanja-austrija-od-1-sijecnja-2018-ukida-radne-dozvole-za-hrvatske-drzavljanke> (13.05.2018)

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP (13.05.2018.)

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics/hr (13.05.2018.)

http://www.welfare.ie/en/downloads/ppsn_all_month16.pdf (13.05.2018.)

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm (14.05.2018)

<https://narod.hr/hrvatska/izr-hrvatsko-iseljenistvo-gdje-su-sve-kroz-povijest-hravati-iseljivali>
(16.05.2018.)

<https://uprava.gov.hr/sto-su-nacionalne-manjine-i-koja-prava-i-slobode-imaju/12718>
(16.05.2018.)

<http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/stanje-hrvatskih-manjina-u-inozemstvu/2> (16.05.2018.)

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/07-01-02_01_2016.htm (18.05.2018.)

http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_11843 (21.05.2018.)

<http://www.imin.hr/povijest-zadaca-i-planovi> (21.05.2018.)

<https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages//Planovi%20Izvjestaji%20Strategije//Strate%C5%A1ki%20plan%20za%20razdoblje%202018.-2020.pdf> (22.05.2018.)

<https://vlada.gov.hr/vijesti/odrzana-4-sjednica-vijeca-za-demografsku-revitalizaciju-republike-hrvatske/23371> (22.05.2018.)

http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Akrap-Hrvatskoj-je-potrebna-cjelovita-populacijska-politika-za-koju-trebaju-sredstva?meta_refresh=true (22.05.2018.)

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_73_1772.html (17.06.2018)

<https://www.soa.hr/hr/podrucja-rada/gospodarska-sigurnost/> (25.07. 2018.)

<https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2016/12/31/Emigration-and-Its-Economic-Impact-on-Eastern-Europe-42896> (25.07.2018.)

https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR244.html (25.07.2018.)

https://www.jstor.org/stable/2539131?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents
(25.07.2018.)

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Projections/projekcije_stanovnistva_2010-2061.pdf
(04.08.2018.)

<https://www.vecernji.hr/vijesti/predsjednicin-savjetnik-ovo-su-tri-kljucna-koraka-za-demografski-oporavak-1207663> (12.08.2018.)

<https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/stjepan-sterc-o-demografskim-mjerama-one-nece-zaustaviti-silinu-iseljavanja---496039.html> (12.08.2018.)

<http://www.poslovni.hr/hrvatska/pad-zaposlenosti-u-industriji-09-posto-na-godisnjoj-razini-evo-gdje-najvise-342516> (12.08.2018.)

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/omjer-116-zaposlenih-na-jednog-umirovljenika-je-neodrziv/5639827/> (12.08.2018.)

Popis tablica:

Tablica 1: Iseljavanje s područja Hrvatske od sredine 19. stoljeća do 1948. god.....	15
Tablica 2: Iseljavanje s područja Hrvatske u periodu 1948.-1981.....	15
Tablica 3: Procjena broja hrvatskih iseljenika.....	16
Tablica 4: Broj doseljenog i odseljenog stanovništva po županijama u usporedbi s razvijenošću županije prema visini BDP-a.....	21
Tablica 5: Broj doseljenih u RH iz zemalja Europske unije i iseljenih iz RH u zemlje Unije u periodu od 2009.-2016.....	30
Tablica 6: Doseljeno stanovništvo iz Njemačke u RH i iseljeno stanovništvo iz RH u njemačku u periodu od 2009.-2016.....	31
Tablica 7: Doseljeno stanovništvo iz Austrije u RH i iseljeno stanovništvo iz RH u Austriju u periodu od 2009.-2016.....	33
Tablica 8: Doseljeno stanovništvo iz Irske u RH i iseljeno stanovništvo iz RH u Irsku u periodu od 2009.-2016.....	34

Popis ilustracija:

Slika 1: Pregled broja stanovnika po županijama u periodu 1991.-1998.....	19
Graf 1: Stopa emigracije iz Hrvatske od 2006.-2016.....	35

SAŽETAK

Republika Hrvatska kao izvorište migranata i demografski aspekt nacionalne sigurnosti

Značaj migracija kao sigurnosnog pitanja u globalnoj zajednici sve više raste. Iako su nezakonite migracije u tom kontekstu u prvom planu, jasno je da i zakonite migracije predstavljaju sigurnosni problem, osobito za emigracijske zemlje. Jedna od takvih zemalja nažalost je i Hrvatska koju emigracijski trendovi dugoročno prate još od 19. stoljeća. Suvremeni iseljenički trendovi iz Republike Hrvatske od ulaska u Europsku uniju nastavljaju se u negativnom tonu. Članstvo u Uniji olakšalo je iseljavanje i ohrabrilo veliki dio mladog stanovništva na preseljenje čak i cijelih obitelji. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Hrvati se najviše iseljavaju u Njemačku, Irsku i Austriju, a točne podatke o broju iseljenih nemamo. Osobito je zabrinjavajuća dobna struktura hrvatskih iseljenika, obzirom da se radi o mladom, visokoobrazovanom, radno aktivnom stanovništvu, čiji su razlozi iseljavanja prvenstveno povezani s ekonomskim, ali i moralnim pitanjima

Prevelika stopa emigracije uz druge demografske probleme, poput starenja stanovništva, dodatno narušava demografsku sliku hrvatske. Obzirom da pojam sigurnosti danas ne podrazumijeva samo vojne prijetnje, nego i širok spektar suvremenih prijetnji, pitanje demografske sigurnost postavlja se kao prioritet svim državama. Problematika nepovoljne demografske situacije povezana je s gospodarskim razvojem zemlje, ali i razvojem društva općenito, jer je upravo razvoj ljudskog faktora temelj gospodarskog razvoja. Adekvatni zakonodavni okvir koji regulira pitanje migracija u Hrvatskoj – ne postoji, iako je to pitanje najviše zahvaćeno u Strateškom planu demografske revitalizacije za razdoblje 2018.-2020.

Na koncu, u radu je se zaključuje da je emigracija iz Hrvatske potaknuta negativnim gospodarskim trendovima i neperspektivnim okruženjem općenito.

SUMMARY

Republic of Croatia as Source of Migrants and Demographic Aspect of National Security

The importance of migration as a security issue in a global society is growing. Although illegal migration in this context is in the foreground, it is clear that legal migrations are also security problem, especially for emigration countries. Croatia is undoubtedly one of these countries whose emigration trends have been in the long run since the 19th century. Contemporary emigration trends from the Republic of Croatia since joining the European Union continue to be negative. EU membership facilitated emigration and encouraged many young population to resettle even the entire family. According to the data of the Central Bureau of Statistics, Croats mostly go to Germany, Ireland and Austria, but exact data do not exist. Particularly worrying is the age structure of Croatian emigrants, as it is a young, highly educated, working-active population whose reasons of emigration are primarily related to economic and moral issues.

The excessive emigration rate along with other demographic problems, such as the aging of the population, further undermines the demographic picture of Croatia. Since the term security today does not only mean military threats but also a wide range of contemporary threats, the issue of demographic security is a priority for all states. The problem of unfavorable demographic situations is related to the economic development of the country, but also to the development of society in general, because the development of the human factor is the basis of economic development. An adequate legislative framework regulating the issue of migration in Croatia - does not exist, although this is the most affected issue in the Strategic Plan for demographic revitalization for the period 2018-2020.

Finally, the paper concludes that the emigration from Croatia has been stimulated by negative economic trends and non-perspicitve environment in general